

Research Paper

Imaginal Forms; Myth and Authoritative State in the First Pahlavi Era

* Ebrahim Mottaghi¹ Hadi Khosroshahin²

1. Professor of Political Science, University of Tehran

2. Ph.D. Student in Political Science, University of Tehran

DOI: [10.22034/ipsa.2022.452](https://doi.org/10.22034/ipsa.2022.452)

Receive Date: 06 February 2022

Revise Date: 18 April 2022

Accept Date: 30 April 2022

©2021 by the authors, Licensee IPSA, Tehran, Iran. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

Extended Abstract

Introduction

Iran was in a very complicated situation between 1916s and 1920s. During these years, we have witnessed a situation of market failure, weak state and political and social instability. The combination of these factors in the context of the First International War increased the influence and intervention of foreign governments in the domestic politics of Iran. The domain of influence of the then Iranian government not only did not extend to the whole of Iran, but also, it faced obstacles in the capital to exercising its monopoly power over the use of force. Hence, the need for a strong state to establish security, defend independence and territorial integrity, and to have the exclusive authority to use force was felt more than ever. The coup d'état of March 1920 reached the operational stage in the midst of such a context. During this historical period, Reza Shah and many of power-construction agents tried in the first place to restore power and the monopoly of the use of force to the state, and they did this by suppressing tribal leaders (molukottavāyefi) governments and countering centrifugal movements in northern, central, and southern Iran. In the second stage, the supporters of the first Pahlavi focused on an alternative plan to implement their project by changing the monarchy from Qajar to Pahlavi. The project was the same as statism and extending state control to the public sphere for authoritarian modernization from above. Such a thing could not be done except by getting used to the new unfamiliar and statism through the imaginal and work on myth. These two components should have been used for the establishment and continuation of statism in Iran. At the same time, the political authority of the state needed the support of the society for the policy and model that could provide the context for the formation of security and the establishment

* Corresponding Author:
Ebrahim Mottaghi, Ph.D.
E-mail: emottaghi@ut.ac.ir

of political, social and economic stability. The construction of state made sense in the social field and thus provided the necessary legitimacy in the first years of Reza Shah's rule. This article answers this key question: What factors and variables led to the establishment and reproduction of statism in the first Pahlavi era?

Methodology

In this article, Husserl's phenomenological method has been used, which Chiara Bottici has also used it in the book "Imaginal politics: images beyond imagination and the imaginary ". The reason for using this method is to be able to put realism in parentheses. Since we have no means of determining whether our representations of the world correspond to the universe itself; Phenomenology prefers to set this question aside and instead, enter into the debate as to whether or not this world in itself conforms to our assumptions. In this context, the relationship between myth and reality should not be considered as the creator of myth. Because by raising the subject of the reality of myth, the person is exposed to the pre-presented image of reality. Thus, an interrelational approach to myth is also a phenomenological approach (Bottici: 105). Hence, it is worth concluding that myth and reason do not constitute two mutually incompatible faculties, one preceding the other; just as Enlightenment thinkers, especially Cassirer, insist. Another consequence of such a definition is that the work on political myth is manifested in one dimension, namely the expression and creation of content that avoids any sharp contrast between the cognitive, scientific, and aesthetic domains (Bottici: 201). At the same time, the imaginal, in the general sense of mental images, considers such images, regardless of whether they are real or unreal, individual or social, and ultimately their emergence from the subconscious and the conscious. In fact, in this method, all these topics are enclosed in parentheses and the discussion begins with the images themselves.

Result and Discussion

In the first Pahlavi period, statism was chosen as the content of work on myth; the work on myth can act with completely different types of contents. In the next stage, the myth of statism is presented by displaying images related to a powerful, charismatic ruler and as a chosen force. Then, in the form of a new and innovative narrative, nationalism and statism find their identity to each other; that is, a special narrative is constructed in which patriotism is associated and homogenized with statism, and they display two sides of the same coin.

For this reason, neo-Archaism and reliance on the distant history of Iran in order to reconstruction of a common collective political identity stands in the focus, Because by doing so, the new and crisis-stricken history of Iran is put in parentheses and signs of a powerful political order, chosen and metamorphosed by metaphysical force (through the concept of charisma) imposed on it, and at the same time, in this process, a two-ways relationship is formed between the narrators and its recipients in order to advance the work on myth of statism.

In other words, audiences are at first influenced by themselves, including the first Pahlavi. and in the next stage, public opinion is also affected by it, and then,

with the power derived from the divine right of kings and the spread of images related to political order in the public sphere and the cultivation of the imagination of society and change its taste, statism in Iran stands in the stage of establishment and consolidation. However, the myth of statism has been declining and evolving since 1934.

The dream and social need for the rise of statism

The focal point of our discussion in this article emphasizes on the images in the form of the imaginal. For this reason, to study the social context of statism in Iran, the starting point and departure of this article is focused on dreams and predictions. As mentioned in the theoretical section, whether these imaginal forms are real or unreal, as well as scientific or non-scientific, is out of the question here; In fact, we put these dimensions in parentheses to be able to understand the deeper and more hidden reality that these imaginal forms are trying to retell them. In other words, these dreams reflect the social need for the emergence of statism and a strong state in Iran. In fact, as a rule, dream images include things that the dreamer has already thought about in the waking state. In fact, the main issue is the dependence of the content of dreams on the waking world.

Statism and the Imaginal of the First Pahlavi

From this point of view, the dream has been important for Iranians from ancient times to the present, both in the form of dreams and in the context of predicting the future. Signs of such public attention are fully evident in the memoirs of the first Pahlavi era. These dreams and sleeps should be considered as part of the images that come from the unconscious or the semiconscious or the same images that have been displayed in the subconscious due to repression and aggressive social context in unconsciousness have been displayed but not simply reached the radius of consciousness. Accordingly, all the dreams expressed in the first Pahlavi period represent a deeper reality in the environment of the narrators of those dreams; in fact, it is in a certain social and political context that these dreams make sense.

The crisis of parliamentarism and the authoritative state in Iran

The fact is that Iranians were facing a deeply unfamiliar and crisis-ridden environment after the Constitutional Revolution. On the one hand, the monarchy system has been conditioned and was no longer able to offer its functions and on the other hand, a new system has been emerged that is not incompatible within the monarchy system and the traditions embedded in it. In fact, in this new environment, we see a combination of two heterogeneous systems that neutralize each other and prevent the other from role playing in its entirety. Meanwhile, the very nature of the parliamentary system, which is based on debate and controversy, in addition to this cause expands the scope of the crisis and the unfamiliar environment for Iranians. Mokhber-ol Saltaneh Hedayat (1863 – September 21, 1955) in his book, he tells the naked and unfamiliar reality to Iranians well. "The conflict is ongoing, and the deputies in the parliament are

quarreling" (Hedayat, 2011: 349).

In such a context, only from June 17, 1922 until the following year, 4 cabinets in Iran change and such a political turmoil in Iran will subconsciously had consequences in the social life of the people. This can be considered one of the signs of the parliamentary crisis in Iran; a crisis that, because of its novelty, many Iranians consider it as a strange and unfamiliar phenomenon.

The imaginal and the transition of heterogeneous constitutionalism

The transition from heterogeneous constitutionalism required a strong state. It must have structural capability and social legitimacy. Social legitimacy has been reproduced in the public sphere and has been based on the forms of Iranian political culture relying on the imaginal and myth-making. Signs of myth-making and the imaginal have been reproduced in different periods of Iran's political history.

Signs of the imaginal appear in a sphere where society stand in a state of crisis and political weakness. In this context, the ground is prepared for turning the unfamiliarity of reality into a familiar phenomenon, and the first Pahlavi elites begin to name their political order, which is an authoritative state, and they depict it in the form of the role and functions of the father of a family for the members of the nation. Also in this project, following the Shahnameh due to its social penetration and influence was being on the agenda to legitimize the new political order (Foroughi, 1-4). Also, in the absence of an efficient state, conditions are created for exploiting the myth of the chosen and saving force; a force that can bring the Iranians out of the current state of anarchy and at the same time overcome this naked and crisis-stricken reality.

The function of the imaginal and work on myth in the first Pahlavi era

Here an important question arises: by what mechanism do they work on myth and consequently the imaginal turn the naked, unfamiliar and crisis-stricken reality of Iran into a systematic and familiar reality and pass it through the crisis? In other words, how do they turn the Shahanshah (authoritative ruler) and the statism into ordinary images for the people and the masses? This is done by comparing the political and social order with the human body. In the Letter of Tansar to Gashnasb reads: "People in the religion have four organs, which are called the al-Arba'a organs, and the head of those organs is the king." In fact, here the Shahanshah is compared to the human head and a natural phenomenon as a symbol of political order to be synonymous with the human form and the human body, and through this, the unfamiliar becomes the familiar (Minavi: 1354, 57). But in the next stage, this need for content and meaning (the same as statism) must be placed within a narrative to be concluded, produced and reproduced in a society with a weak state. This is done by Mohammad Ali Foroughi at the coronation ceremony of the first Pahlavi in May 1926. The prelection of Mohammad Ali Foroughi in this ceremony should be construed as a clear and great defense of the divine right of kings. In addition to this historical speech, he considers the Pahlavi coronation ceremony as a good news from God to end the

days of deprivation and hardship of the Iranians.

The first Pahlavi statism and the conquest of the public sphere

The first Pahlavi is a special and unique period in the contemporary history of Iran; because the space undergoes a fundamental change from its physical dimension and it also serves as an arena for performances and representations to identify and legitimize the political system. In this age, by conquering space and place in the public sphere, politics as a predicate in which the state is placed and the scope and limits of its responsibilities are determined, becomes a wide predicate so that prediction of that state find an opportunity to participate in the public sphere in its widest form. This is where we see the transformation of the concept of politics into biopolitics (especially from 1933to 1941).

Conclusion

In this article, we tried to focus on mental images in the form of the imaginal theory and phenomenological method and put in parentheses the realism of such images, first by examining the dreams, sleep and prophecies that have embedded in the memoirs of the first Pahlavi men, social and political conditions should be restored before the emergence of Reza Khan. In the phenomenological method, all these mental images are considered as the repressed in the social subconscious to study the need of society for the emergence of statism and an authoritative ruler. Under the influence of this study, we came to the conclusion that Iran was in a very complex situation before the emergence of the first Pahlavi in the early nineteen century. At the same time, we are witnessing a situation of market failure, weak state, and political and social instability. In fact, Iranians in this period were faced with "naked reality"; a harsh, unfamiliar and alien reality. This naked fact, on the one hand, leads them to the inefficiency of the Qajar monarchy and, on the other hand, to the dysfunction of the constitutional parliamentary system. This heterogeneous composition had caused the crisis to reach unprecedented proportions in Iran. But the coup of 1921 must be formulated in the context of the social need for an authoritative ruler in the form of one of the characteristics of the work on myth, namely the need for meaning and content. It seems that with the occurrence of the third coup d'etat in 21 February 1921, the Iranian society sees the imaginal that was engraved on their minds in the form of images, and hence the role of the imaginal and the work on myth is highlighted in the political project of the pro-Pahlavi elites. In this section we have tried to answer this key question of how the elites of Shahanshah (authoritative ruler) and statism become ordinary and well-established images for the people and the masses. This is done by comparing the symbol of political order with the human head and a natural phenomenon.

We are also see the transformation of politics into biopolitics by the conquest of space in the context of urban planning and architecture by the elites. However, the myth of statism enters a period of decline and transformation from 1934 to

1942. In other words, the myth of statism in the first Pahlavi era during this period became hard dogma. This dogma caused it to no longer develop after the sperm had closed. Here we see the transformation of the work on myth into political ethic and rituals.

Key words: Statism, Work on Myth, Political Narrative, The Imaginal, Biopolitics.

References

- Avery, Peter (1998), *The Cambridge History of Iran* (volume2), Translated by Mohammad Rafiei Mehrabadi into Persian, Tehran: Ataie Publishing Institute.
- Atabaki, Touraj (2009), *Iran and the First World War: Battleground of the Great Powers*, Translated by Mehdi Haghigatkah, Tehran, Gognoos Publications.
- Ebrahimi, reza Zia(2020), *The Emergence of Iranian Nationalism: Race and the Politics of Dislocation*, Translated by Hassan Afshar, Tehran: Nashre Markaz.
- Al-Mouti, Mustafa (1991), "Wonders of Reza Shah's life"(*shegeftihaye zendegie reza shah*), Volume I, London: Pegah Printing House.
- Amin, Seyed Hossein (2006), "Sardar Reza Shah Pahlavi and the prophecy of his reign", *Hafez Monthly*, No. 34, September, pages 11-14
- Aurang, Sheikh Al-Molk, *Salnameye Donta (Yearbook of world)* (1969), pp. 176-181.
- Basri, Ali (1957), *Reza Shah's Notes*, translated by Mohammad Hossein Estakhr, Tehran: chap-e-matboat
- Samiei Esfahani, Alireza (2012), *Social Gaps, Weak Parliament; state Leviatani*, appendix to the *Quarterly Journal of Ustad Baharestan*, Prefix 3, Consecutive 3, pp. 153-176
- Shahbazi, Abdullah (2010), "The Rise and fall of the Pahlavi Dynasty (Memoirs of Former General Hossein Fardoost)"(*zoohoor va sogooto khandane Pahlavi*), Volumes I and II, Tehran: Information Publications.
- Seddiq, Issa (1340), "Monument of life (*Yadegar Omr*)", Volume I, Tehran: Printing house of the Audio-Visual Organization of Fine Arts of the country(*chapkhane-e saze-man samie-ve-basari horahaye ziba*).
- Seddiq, Issa (1944), *Hezare Ferdowsi*, Tehran: Ministry of Culture.
- Fukuyama, Francis (1399), *Origins of Political Order*, translated by Mohammad Hossein Baghi, Tehran: Sarai Publications.
- Freud, Sigmund (2014), *The Interpretation of Dreams*, translated by Shiva

Roygarian, Tehran: Nashre-Markaz.

- Mirzasaleh, Gholam Hossein (1994), *Reza Shah (Memoirs of Soleiman Behboodi, Shams Pahlavi, Ali Izadi)*, Tehran: Tarh-e-no.

Moskoob, Shahrokh (2006), *The Story of Literature and the Destiny of Society (dastne adabiat va sargozashte ejtema)*, Tehran, nashre pajoheshe foorozanfar.

- Minavi, Mojtaba (1976), "Tensor's letter to Gashnesb", (*nameye tanser be ghashtasb*) Tehran: Kharazmi Publications.

- Hedayat, Haj Mehdi Gholi (Mokhber-ol-Saltaneh) (2011), "Memories and Dangers"(*khaterat va khatarat*), Tehran: Zavar Publications.

- Franz Josef Wetz (2015), *Hans Blumenberg zur Einführung*, translated by Farideh Farnoodfar and Amir Nasri, Tehran: Cheshmeh Publishing.

-Amanat,Abaas,(2017), *Iran: A Modern History*, New Haven:yale university press.

- Blumenberg, H (1985), *Work on Myth, Eng. trans. by R. Wallace*, Cambridge, Mass, MIT Press.

- Bottici ,Chiara (2007), *A philosophy of political myth*, New York: Cambridge University Press.

- Bottici ,Chira, (2014), *Imaginal Politics; Images Beyond Imagination and the Imaginary*, New York: Columbia University Press.

- Carlyle ,Thomas (2008), *Startor Resartus*, Oxford: Oxford University press.

- Carlyle ,Thomas (2013), *On Heroes*, New Haven: Yale University,2013

- Castoriadis, C (1987), *The Imaginary Institution of Society*, Cambridge: Polity.

- Critchley, S (2012), "The Faith of the Faithless: Experiments in Political Theology", London: Verso.

-- Corbin, H. (1979), *Corp spirituel et terre céleste*, Paris: Buchet-Chastel.

- Grigor ,Talinn (2004), "Recultivating "Good Taste": The Early Pahlavi Modernists and Their Society for National Heritage", *Iranian Studies*, vol. 37, no. 1.

- Schmitt, C (1988), "Die politische Theorie des Mythus, in Positionen und Begriffe im Kampf mit Weimar-Genf-Versailles", Berlin, Dunker und Humblot, pp. 9-1

- Spinoza, B (1985), "Ethics", in Curley, ed. *Collected Works of Spinoza*, Princeton: Princeton University Press.

- Piro, F.(2008). Immaginazione e profezia. Riflessioni su uno strano legame. In V. Gessa

Tomashevsky, B. (1965). Thematics. In Russian Formalist Criticism: Four Essays, page 143.

صور خیال؛ اسطوره و دولت مقتدر در عصر پهلوی اول

* ابراهیم متقی^۱ هادی خسروشاهین^۲

۱. استاد علوم سیاسی دانشگاه تهران، تهران، ایران
۲. دانشجوی دکتری علوم سیاسی دانشگاه تهران، تهران، ایران

لینک گزارش نتیجه مشابهت‌یابی: https://hamyab.sinaweb.net/Ci_result/apidetails/381293153EC799D4/0%

20.1001.1.1735790.1400.17.1.4.0

چکیده

ایران در سال‌های پس از انقلاب مشروطه، به‌ویژه در دهه ۱۲۹۰ شمسی، با پدیده دولت ضعیف روبه‌رو شد. دولت ضعیف، برآمده از بحران سیاسی ناشی از تداخل کارکردی نظام سلطنتی از یک‌سو و نظام نوین مشروطه از سوی دیگر بود. این مسئله، باعث فرسایش پایه‌ها و بنیان‌های دولت برای اعمال اقتدار می‌شد. بحران پارلمانتاریسم در ایران نیز این وضعیت را تشدید می‌کرد. در این دوران تاریخی، الگوی «مذاکره و چانه‌زنی» به‌همراه چگونگی «بحث و مجادله درون‌ساختاری» عامل تشدیدکننده بحران سیاسی به‌شمار می‌آید. ساخت سیاسی در دوران گذار از بحران، بر پایه «اثر اسطوره‌ای»، «امر خیالین»، و «دولت‌گرایی» شکل گرفته و به‌گونه‌ای تدریجی بازتولید شد. ضرورت شکل‌گیری دولت قوی و فرایندهای معطوف به دولت‌گرایی در مرحله نخست، ناظر به درانحصار قرار گرفتن قدرت به‌کارگیری زور و در مرحله دوم، سیطره و تسلط بر حوزه‌های اقتصادی و اجتماعی بوده است. این پروژه از طریق امر خیالین و اثر اسطوره انجام می‌شود. در این مقاله تلاش شده است به این پرسش کانونی پاسخ داده شود که «استقرار و بازتولید دولت‌گرایی در عصر پهلوی اول، تحت تأثیر چه عوامل و متغیرهایی به‌وجود آمد؟» براساس نظریه سیاست خیالین کیارا بوتیچی نیز این فرضیه به‌آزمون گذاشته می‌شود که رضاشاه و نخبگان پیرامونش توانستند از طریق تولید و بازتولید تصاویر در حوزه تخیل (قوه ذهن فردی) و ساحت خیال (تخیل اجتماعی) و همچنین، ناخودآگاه فردی-اجتماعی و خودآگاه فردی-اجتماعی و اثر اسطوره، دولت‌گرایی در ایران را مستقر کنند. برای پاسخ به پرسش اصلی از روش پدیدارشناسی استفاده شده است.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۱/۱۷

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۱/۱/۲۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۲/۱۰

نوع مقاله: پژوهشی

واژگان کلیدی:

دولت‌گرایی، اثر اسطوره، روایت سیاسی، امر خیالین، زیست سیاست

* نویسنده مسئول:

ابراهیم متقی

پست الکترونیک: emottaghi@ut.ac.ir

مقدمه

ایران، بین سال‌های ۱۲۹۵ تا ۱۲۹۹ در وضعیت بسیار پیچیده‌ای قرار داشت. در این سال‌ها، به‌طور هم‌زمان، شاهد وضعیت شکست بازار، دولت ضعیف، و بی‌ثباتی سیاسی و اجتماعی بوده‌ایم. مجموعه این عوامل در بستر جنگ بین‌الملل اول، باعث شد که نفوذ و مداخلات دولت‌های خارجی در محیط سیاست داخلی ایران نیز افزایش یابد. دامنه نفوذ حکومت وقت ایران نه تنها به سراسر ایران گسترش نمی‌یافت، بلکه در پایتخت نیز با موانعی برای اعمال قدرت و انحصار به‌کارگیری زور روبه‌رو می‌شد.

در میان خاطرات رجال سیاسی دوران پهلوی اول، می‌توان به این واقعیت پی برد که دامنه نفوذ خارجی‌ها آنچنان گسترش یافته بود که در نقاطی از پایتخت، همچون محلات قلهک و زرگنده، شاهد خلع‌ید از دولت مرکزی ایران بودیم. همچنین، حکومت ملوک‌الطوایفی در نبود قدرت فائقه، به نواحی خارج از پایتخت تسری یافته بود. در چنین شرایطی، شاهد تحمیل قرارداد ۱۹۱۹ پس از پایان جنگ بین‌الملل اول بودیم که خود، بر نارضایتی از حکومت و غلبان احساسات ناسیونالیستی در میان نخبگان و افکار عمومی می‌افزود.

از همین رو، نیاز به دولت مقتدر برای برقراری امنیت، دفاع از استقلال و تمامیت ارضی، و دراختیارگیری قدرت انحصاری به‌کارگیری زور، بیش‌ازپیش احساس می‌شد. کودتای اسفند ۱۲۹۹ در میانه چنین فضایی به مرحله عملیاتی رسید. باین‌همه، به‌دلیل همین نیاز عمومی به دولت مقتدر و همچنین، آسیب‌های برآمده از دولت ضعیف مستقر در تهران، این کودتا با کمترین مقاومت و هزینه اجرایی شد؛ به‌گونه‌ای که مردم در پایتخت، حضور کم‌رنگ قزاق‌ها را در خیابان‌ها به‌نظاره نشسته بودند و همین مسئله، بهتی را در میان افکار عمومی به‌وجود آورد. باین‌همه، اعلامیه چهارم کودتاگران، نشانه‌هایی از اقتدار را به‌نمایش می‌گذاشت و شروع آن با عبارت «حکم می‌کنم» مزین شده بود؛ اما چه کسی حکم می‌کرد: «رضا، رئیس دیویزیون قزاق، اعلیحضرت همایونی، و فرمانده کل قوا». پس از آن، در پایتخت، حکومت نظامی اعلام شد و در ۸ اسفند ۱۲۹۹، بیانیه بالابندی به امضای سیدضیاءالدین طباطبایی، رئیس‌الوزرا انتشار یافت. این بیانیه، فشرده‌ای از آرزوها و آرمان‌های نخبگان ناراضی از وضعیت موجود بود.

در این بیانیه، اوضاع و احوال تیره ایران از آغاز مشروطیت تشریح شده بود و اصلاحات اساسی را در مملکت نوید می‌داد و بر اصلاحاتی چون تأسیس قشون نیرومند، الغای حق

قضاوت کنسولی، الغای قرارداد تحت‌الحمایگی با انگلستان مورخ ۱۹۱۹، تخلیه ایران از قشون بیگانه و بسط و توسعه معارف ملی، تأکید شده بود. در این دوران تاریخی، رضاشاه و بسیاری از کارگزاران ساخت قدرت، در مرحله نخست تلاش کردند با سرکوب حکومت‌های ملوک‌الطوایفی و مقابله با جنبش‌های گریز از مرکز در شمال، مرکز، و جنوب ایران، قدرت و انحصار به کارگیری زور را به دولت بازگردانند.

در مرحله دوم، مجادلات در مورد الگوی آینده حکومت‌داری میان نخبگان سیاسی و پارلمان در گرفت. طرفداران پهلوی اول در ابتدا در پی استقرار نظام جمهوری بودند که این تلاش‌ها در ابتدای سال ۱۳۰۳ ناکام ماند؛ به همین دلیل بر طرح جایگزینی متمرکز شدند تا بر پایه آن، با تغییر سلطنت از قاجار به پهلوی، طرح خود را عملیاتی کنند. این طرح، همان دولت‌گرایی و گستراندن سیطره دولت به حوزه عمومی برای تجدید و نوسازی آمرانه از بالا بود. انجام چنین کاری، شدنی نبود؛ مگر از طریق مأموس کردن امر نامأموس نوین و دولت‌گرایی از طریق امر خیالین و اثر اسطوره. این دو مؤلفه باید در راستای استقرار و استمرار دولت‌گرایی در ایران به خدمت گرفته می‌شد؛ از همین رو، تلاش شد از طریق تولید و بازتولید تصاویر مربوط به تاریخ دور ایران، دولت در جایگاه پدر قرار گیرد تا از این طریق، افکار عمومی و اکثریت، نوعی این‌همانی میان خود با اقلیت صاحب‌قدرت احساس کند؛ این کار بدون تکیه بر امر خیالین و قدرت رادیکال تصاویر ذهنی ناممکن بود.

همان‌گونه که توماس هابز توانست از طریق تصویر لویاتان، بین ساخت دولت، اقتدار سیاسی، و حوزه عمومی این‌همانی به وجود آورد، نخبگان ایرانی نیز با توسل به نقش دولت به مثابه پدر، از پس انجام این کار برآمدند. کنش خاص سیاسی در ایران، بیانگر این واقعیت است که تازمانی که اکثریت نمی‌توانست دولت و دولت‌گرایی را تخیل کند (در حوزه قوه استعداد فردی) و آن را به ساحت خیال، به مثابه قوه بیناذهنی، سرایت دهد، امکان استقرار چنین پروژه‌ای در ایران ناممکن می‌نمود.

در این میان، اثر اسطوره نیز به کمک آمد تا پروژه دولت‌گرایی را با ابزارهای تصویری به نمایش گذارد. در این میان، قالب‌های مفهومی جدیدی نیز حول روایت ناسیونالیستی بازتولید شد. در عین حال، اقتدار سیاسی دولت، نیازمند حمایت جامعه از سیاست و الگویی بود که می‌توانست زمینه شکل‌گیری امنیت و برقراری ثبات سیاسی، اجتماعی، و اقتصادی را فراهم کند. ساخت دولت در فضای اجتماعی معنا پیدا کرد و به این ترتیب، مشروعیت لازم را در

سال‌های نخستین حکومت رضاشاه فراهم کرد.

با این همه، آثاری که تاکنون درباره این برهه زمانی منتشر شده‌اند، به دلیل پیروی از روش‌های علم‌گرایانه پوزیتیویستی یا عقل‌گرایانه متعلق به عصر روشنگری، قادر به فهم و ادراک اهمیت امر خیالین و اسطوره سیاسی نبوده‌اند؛ به همین دلیل یا تأثیرگذاری این دو مقوله را نادیده انگاشته‌اند، یا با نگاهی تحقیرآمیز به نقد همه‌جانبه اسطوره سیاسی رفته‌اند. آنچه در این آثار بیشتر جلب توجه می‌کند، توجه به جنبه‌های فیزیکالیستی ظهور دولت‌گرایی در ایران و نه ابعاد متافیزیکی آن است؛ به عنوان نمونه، محمد امجد در کتاب «ایران: از دیکتاتوری سلطنتی تا دین‌سالاری»^(۱) با نگاه به عوامل سیاسی و همچنین، اقتصاد سیاسی، فرایند گذار در ایران و استقرار دولت ایرانی مبتنی بر دیکتاتوری سلطنتی را بررسی کرده است. از دیدگاه او، مجموعه‌ای از نیروهای سیاسی، اقتصادی، و اجتماعی توانستند پادشاهی فئودالی سنتی ایران را به یک سرمایه‌داری محدود مبتنی بر دولت‌گرایی تبدیل کنند. با این حال، در این اثر شاهد نادیده گرفتن دو متغیر مهم در بروز دولت‌گرایی در ایران، یعنی اسطوره و امر خیالین هستیم و همچنین نویسنده این مقاله تلاش کرده است بر مبنای رهیافت‌های جامعه‌شناسانه برآمده از سنت پوزیتیویستی به علل و عوامل ظهور دولت‌گرایی در ایران پردازد و به همین دلیل، دچار تقلیل‌گرایی شده است. هوشنگ شهبابی و خوان لِنز نیز در کتاب «نظام‌های سلطانی»^(۲) همین سنت را ادامه داده‌اند و نظریه جامعه‌شناسانه ماکس وبر را دست‌مایه‌ای برای تحلیل روند ظهور دولت مدرن در دوره پهلوی اول قرار داده‌اند؛ اما در این میان، ضیاء ابراهیمی در کتاب «پیدایش ناسیونالیسم ایرانی (نژاد و سیاست بی‌جاسازی)»^(۳) ضمن پذیرش نقش اسطوره در تحولات سیاسی ایران در دوره پهلوی اول، به جای توصیف این پدیده اجتماعی و سازوکار عملکرد آن، به نقد نامنصفانه و حتی تحقیر چنین روندی پرداخته است. او روند تأثیرگذاری اسطوره بر تحولات سیاسی ایران در عصر پهلوی را «اسطاریخ» می‌خواند تا غیرعلمی بودن و ناسازگاری آن را با واقعیت نشان دهد. نگاهی که ابراهیمی برای بحث در این باره انتخاب کرده است، تحت تأثیر عینیت‌گرایی علمی برآمده از قرن هفدهم و هجدهم در اروپا است و نسبتی با تاریخ اندیشه سیاسی در ایران ندارد. ضمن اینکه به اندیشه‌های جدید درباره اسطوره و خیال در میان روشنفکران غربی‌ای مانند بوتیچی و بلومبرگ، توجه نمی‌کند و این بی‌اعتنایی به ارزش علمی، به اثر او آسیب‌های جدی‌ای وارد کرده است. در حالی که روشنفکران عصر جدید، خیال و اسطوره را جدی می‌گیرند و اتفاقاً ردپای آن را در حوزه تحولات سیاسی و اجتماعی غرب

جست‌وجو می‌کنند، این نویسندگان به دلیل رهیافت علم‌گرایانه قرن هجدهمی به این موضوعات به دیده تحقیر می‌نگرد و از همین منظر نیز با ایدئولوژی ناسیونالیستی دوران پهلوی، زاویه پیدا می‌کند. او به دلیل همین تقلیل‌گرایی، از تبیین دقیق موضوع اسطوره و قدرت خیال و نقش آن‌ها در پیدایش نوسازی و تجدد در عصر پهلوی اول ناتوان است. ابراهیمی این موضوع را نیز نادیده می‌گیرد که در غرب نیز همچون ایران، برای پیشبرد تحولات در سیاست داخلی و خارجی از اسطوره و قدرت خیال بهره‌برداری می‌شود و به همین دلیل نیز به کامیابی‌های بزرگ می‌رسند. حال چرا ایران نتواند؟

با توجه به مطالب مطرح‌شده در این مقاله به این پرسش کانونی پاسخ داده می‌شود که چگونه «اثر اسطوره» و «امر خیالین»، سبب استقرار، پیدایش، و استمرار دولت‌گرایی در دوره پهلوی اول شد؟ و براساس نظریه سیاست خیالین کیارا بوتیچی^۱ نیز این فرضیه به‌آزمون گذاشته می‌شود که «رضاشاه و نخبگان پیرامونش توانستند از طریق تولید و بازتولید تصاویر در حوزه تخیل (قوة ذهن فردی) و ساحت خیال (تخیل اجتماعی) و همچنین، ناخودآگاه فردی-اجتماعی و خودآگاه فردی-اجتماعی و اثر اسطوره، دولت‌گرایی را در ایران مستقر کنند.

۱. چارچوب نظری پژوهش

کیارا بوتیچی در کتاب «سیاست خیالین»، تخیل و خیال را به‌مثابه پیش‌نیاز تفکر در نظر می‌گیرد و همچنین، آن را به‌مثابه نیروی رادیکال‌رهایی‌بخش و تحول‌آفرین در حوزه‌های اجتماعی و سیاسی، بررسی و تبیین می‌کند؛ اما تخیل به‌این معنا رادیکال است که بدون آن، هیچ واقعیتی وجود نخواهد داشت و همیشه می‌تواند با فاش کردن بدیل‌های ممکن، ابژه‌های خود را زیر سؤال ببرد. نکته قابل‌توجه این است که ریشه‌های چنین چارچوب نظری‌ای با وجود پست‌مدرن بودن آن، نسبتی با تاریخ اندیشه سیاسی ایران می‌یابد.

از نگاه بوتیچی، اصطلاح خیالین توسط هانری کربن وارد بحث فلسفی شد که آن را از فلسفه اسلامی گرفته بود. او در ترجمه آثار افلاطون‌یان ایرانی از تعبیر عالم خیال^۲ برای ترجمه عربی (عالم مثل) استفاده کرد که بیانگر عالم بین شهودهای عقلانی ناب و ادراکات حسی بود

1. Chiara Bottici
2. Mandus Imaginalis

(کربن^۱، ۱۹۷۹).

در اینجا تأثیر مفهوم ارسطویی فانتزی (توانایی قوه) تولید فانتزی‌ها که احساس را ممکن می‌کند و بنابراین، بر آن مقدم است و کار عقل را نیز آسان می‌کند) مشهود است. با این حال، مفهوم «عالم خیال» مانند مورد ارسطو، به معنای قوه و استعداد ذهنی فرد نیست. «خیال»، معنایی است که برای توصیف یک جهان، یک جهان در خود، به کار می‌رود. تخیل کنشگر در این جهان میانی - نه مادی مانند جهان محسوسات ناب و نه غیرمادی مانند دنیای عقل - انجام می‌شود.

پس تخیل کنشگر یا عمل تخیل، تنها بازتاب‌دهنده دنیای تجربی نیست، بلکه دارای ظرفیت ایجاد و تأسیس یک جهان است. در آثار کربن و همچنین، نوشته‌های متافیزیک‌گرایان ایرانی، که او آثار آن‌ها را ترجمه کرد، مفهوم خیالین، هم بار معنایی قوی هستی‌شناختی دارد و هم رنگ‌ویوی مذهبی. به‌ویژه، تخیل فاعلی که فعالیت‌هایش در این قلمرو خیال انجام می‌شود، روح جاودانه‌ای را پیش‌فرض می‌گیرد که جایگاه خاص نبوت است. این ایده برقراری پیوند بین ظرفیت خلاق روح و رؤیاهای پیامبران از طریق خیال که در فلسفه اسلامی تثبیت شده است، از قرون وسطای لاتین به مدرنیته اروپایی منتقل شده است (پرو^۲، ۲۰۰۸: ۲۵۸-۲۵۶).

اما نظریه امر خیالین بوتیچی، نیازی به چنین فرضیه‌های هستی‌شناختی ای - چه رسد به مذهبی - ندارد. در واقع، درحالی که کربن امر خیالین را به این زمینه بسیار خاص محدود می‌کند، این اصطلاح در نگاه بوتیچی به معنای بسیار گسترده‌تری به کار رفته است (بوتیچی، ۲۰۱۴: ۵۵).

اما باید این ملاحظه را در نظر گرفت که ظهور یک کلمه جدید، اغلب نشانه ظهور یک مشکل جدید یا دست‌کم یک روش جدید برای نگاه کردن به یک مشکل از پیش موجود است. این واقعیت که امر خیالین، پس از تخیل و ساحت خیال ابداع شد (توسط کربن و بوتیچی)، نشانه آن است که چیز جدیدی پدید آمده است که واژگان فعلی، جواب‌گوی آن نبوده است. واژه دیگری لازم است تا تازگی فرهنگی را نشان دهد که خود تصویر را تحت پوشش قرار دهد. دلیل توسل کربن به یک کلمه جدید دقیقاً این است که اصطلاح موجود (ساحت خیال) به شدت به ایده‌ای غیرواقعی مرتبط است که نمی‌تواند «عالم مثل» را به روشنی ترجمه کند. او

1. Corbin

2. Piro

برای اینکه ایده جهان ساخته شده از تصاویر، اما در عین حال واقعی، را ارائه دهد، اصطلاح خیالین را از ریشه لاتین "imaginalis" استخراج کرد.

کربن و سنت فلسفی مرتبط با نام او، این مفهوم را برای اهداف خاص (به منظور بازیابی شهود فلسفه اسلامی) به کار بردند. این اهداف خاص به واقعیت و عالمی اشاره داشت که بین عقل محض (ناب) و صورت های محسوس در عبارت کانتی - قرار می گرفت. این سطح میانی، دقیقاً به این دلیل که به حوزه های غیر واقعی و ساختگی تنزل نمی یابد، می تواند کارکرد شناختی مناسبی نیز داشته باشد. بی تردید، یکی از کارهای اصلی کربن، اشاره به تمایز بین امر خیالین^۱، به عنوان چیزی که به تازگی از تصاویر ساخته شده است، و اصطلاح ساحت خیال^۲ بوده است؛ اصطلاحی که به ویژه در زبان فرانسوی بومی کربن، به شدت با غیر واقعی بودن و ساختگی بودن همراه است و به همین سبب نیز مورد توجه کربن بوده است.

بنابراین، برخلاف امر غیر واقعی و ساختگی که با «ساحت (حوزه) خیال» همراه است، «خیالین»، وضعیت هستی شناختی مشخصی ندارد و هیچ فرضی در مورد واقعیت تصاویری که در این حوزه مفهومی قرار می گیرند، مطرح نمی کند. «خیالین»، پیش از تمایز بین «واقعی» و «ساختگی» قرار می گیرد.

۲. روش پژوهش

در این مقاله تلاش شده است، برای بررسی چگونگی تأثیرگذاری اسطوره و امر خیالین بر ظهور دولت گرایی در عصر پهلوی اول از روش پدیدارشناسی استفاده شود. روش پدیدارشناسی، آنچنان که هوسرل مطرح می کند، به کمک می آید تا رئالیسم را بتوان در پراتنز قرار داد. از آنجاکه ما ابزاری برای تعیین اینکه آیا بازنمایی هایمان از جهان با عالم فی نفسه مطابقت دارد، نداریم؛ در همین جا است که روش پدیدارشناسی، که بویچی آن را از نظریه هوسرل برگرفته است، به کمک می آید تا بتوان رئالیسم را در پراتنز قرار داد. از آنجاکه ابزاری برای تعیین میزان مطابقت بازنمایی هایمان از جهان با عالم واقع نداریم، پدیدارشناسی ترجیح می دهد، این مسئله را کنار بگذارد و به جای آن، صرف نظر از اینکه این جهان فی نفسه با مفروضات ما مطابقت دارد یا نه، وارد بحث شود. در این چارچوب، نباید رابطه اسطوره و

1. Imaginal
2. Imaginary

واقعیت را سازنده‌ی اسطوره دانست؛ زیرا، با طرح موضوع واقعیت اسطوره، شخص در معرض اتخاذ تصویری از پیش‌ارائه‌شده از واقعیت قرار می‌گیرد. در مقابل، باید با رویکردی متقابل (به‌هم‌مرتبط) بر روابط و زمینه‌ها تأکید کرد (بوتیچی، ۲۰۱۴: ۱۰۵)؛ از همین رو، این نتیجه‌گیری شایسته بحث است که اسطوره و عقل، دو قوه‌ی ناسازگار متقابل را تشکیل نمی‌دهند که یکی مقدم بر دیگری باشد؛ آنچنان‌که اصحاب روشنگری، به‌ویژه کاسیرر بر آن پافشاری می‌کنند. یکی دیگر از پیامدهای چنین تعریفی این است که اثر اسطوره‌ی سیاسی در بُعدی آشکار می‌شود، یعنی بیان و خلق محتوا که از هرگونه تضاد شدید بین حوزه‌های شناختی، علمی، و زیبایی‌شناختی می‌گریزد (بوتیچی، ۲۰۱۴: ۲۰۱). افزون‌براین، بوتیچی بر این نکته تأکید می‌کند که امر خیالین به معنای عام تصاویر ذهنی، به چنین تصاویری، فارغ از واقعی یا غیرواقعی بودن، فردی یا اجتماعی بودن، و درنهایت، برآمدن آن‌ها از ضمیر ناخودآگاه و خودآگاه توجه می‌کند.

درواقع، در این روش، تمام این موضوعات در حاشیه قرار می‌گیرند و بحث از خود تصاویر آغاز می‌شود. همین رویکرد نظری و روش‌پدیدارشناختی است که در بحث دولت‌گرایی در عصر پهلوی اول به‌کمک می‌آید تا برخی پدیده‌های فردی و اجتماعی، نظیر رؤیا و خواب را فارغ از علمی یا غیرعلمی بودن و تنها از منظر زمینه‌سازنده‌ی آن موردتوجه قرار دهیم. در بحث رؤیا و خواب، به نظریه‌های فروید، به‌عنوان قوام‌بخش بحث بوتیچی استناد شده است. همچنین، اثر اسطوره‌ی هانس بلومبرگ^۱ و اسطوره‌ی اشمیت و نظریه‌ی «نیروی برگزیده» اسپینوزا، با بحث نظری بوتیچی ارتباط تنگاتنگی دارد؛ به‌گونه‌ای که خود وی نیز در دو اثر مکتوب خود، «فلسفه‌ی اسطوره» و «سیاست خیالین» به آن‌ها تأسی می‌جوید؛ زیرا، در گام نخست، همه‌ی این نظریه‌ها به دنیای تصاویر ذهنی مرتبط می‌شوند و در گام دوم، از منظر واقعی یا غیرواقعی بودن یا علمی یا غیرعلمی بودن آنچنان‌که اصحاب عصر روشنگری با چنین دیدگاهی، بحث اسطوره را واکاوی و تبیین می‌کنند. به‌سراغ اسطوره نمی‌روند، بلکه همه‌ی این موضوعات را در حاشیه قرار می‌دهند تا زمینه‌ی استفاده از اسطوره در دنیای مدرن قابل‌شناسایی شده و تأثیرات آن در حوزه‌ی عمل در جهان جدید کشف و استخراج شود. نکته‌ی حیرت‌انگیز این است که نخبگان طرفدار پهلوی اول، برای پیشبرد برنامه‌ی سیاسی خود در راستای استقرار یک

1. Hans Blumenberg

دولت مقتدر و تجدد و نوسازی آمرانه، از همین روش بهره برده‌اند؛ به‌عنوان نمونه، محمدعلی فروغی در نطقی که در کنگره هزاره فردوسی ایراد کرد، چنین گفت: «شکی نیست که در شاهنامه، دخل و تصرف بسیار شده است، اما این جمله، قطع نظر از آن است که این قصه‌ها تا چه اندازه واقعیت داشته و اصل و حقیقت آن‌ها چه بوده» (فروغی، ۱۳۲۲: ۶-۴)؛ بنابراین، نخبگان سیاسی ایران در این بازه زمانی نیز مقوله رئالیسم را در بسیاری از پروژه‌های خود در حاشیه قرار می‌دهند تا امکان توجه به تأثیرات امر خیالین و اثر اسطوره در عرصه عمل فراهم شود.

اما عدم استفاده از چنین روش پدیدارشناختی‌ای، باعث شده است که اکثریت پژوهشگران عصر پهلوی اول، نقش رادیکال امر خیالین و سپس، ساحت خیال (تصاویر بینادهنی) و تخیل (تصاویر فردی) و همچنین، قدرت اسطوره را در پیدایش دولت‌گرایی در سال‌های ابتدایی قرن بیستم نادیده بگیرند و به‌جای تکیه بر عناصر و مؤلفه‌های متافیزیکی‌ای از این دست، به متغیرهای فیزیکالیستی‌ای نظیر تحولات در نظام بین‌الملل، درآمدهای نفتی، و نظریه استبداد شرقی توجه کنند یا حداکثر بهره‌برداری سیاسی از اسطوره‌های ایرانی را در این بازه زمانی با نگاه انتقادی و با برجسب غیرعلمی و ناواقع‌بینانه بودن آن‌ها تحلیل و تفسیر کنند.

۳. اثر اسطوره‌ای و امر خیالین

از نگاه هانس بلومبرگ و کیارا بوتیچی، اسطوره، مرحله‌ای پیش از منطق نیست؛ به بیان روشن‌تر، صورت نمادین اولیه حیات بشری نیست که زمان آن دیگر گذشته باشد. این دو فیلسوف بر این نظرند که خود اسطوره ممکن است حیات و مماتش به پایان رسیده باشد، ولی اثر آن هیچ‌گاه پایان نمی‌پذیرد؛ چراکه اسطوره، هم‌پای عقل به‌کمک زندگی عملی انسان می‌آید و از این حیث، همگرا و هم‌جهت با یکدیگر هستند و عمل می‌کنند. در واقع، هر دو در خدمت تلاش انسان برای اثبات خویش در برابر عالمی قاهر و عریان عمل می‌کنند (یوزف وتس، ۱۳۹۳: ۱۴۲).

بوتیچی و بلومبرگ برخلاف اصحاب روشنگری، به دلیل تمرکز بر «اثر» اسطوره، نه خود آن، شکافی میان اسطوره و لوگوس نمی‌بینند و بر این نظرند که کارکرد اسطوره، برای فهم طبیعت بی‌نام و مطلق‌العنان، خود کاری عقلانی است و در مقابل، وظیفه عقل برای دریافت و تبیین واقعیت، کاری اسطوره‌ای است؛ زیرا، با این کار، واقعیت به چیزی شناخته‌شده، مأنوس،

و منظم تبدیل می‌شود و بیگانگی اولیه خود را با انسان از دست می‌دهد. هردو در برابر آنارشیسم تهدیدآمیز واقعیت بی‌نام، عمل می‌کنند.

ارزش اثر اسطوره این است که ما را در برابر فهمی درباره خودمان و نسبتمان با عالم قرار می‌دهد و از این جهت، حقیقی یا واقعی بودن آن، مسئله ثانوی است. بر این اساس، از یک سو، ما پیوسته با واقعیت عاری از معنا روبه‌رو هستیم؛ یعنی قاهر بودن هراس‌انگیز، بی‌ملاحظه، و نامطمئن عالم واقع که می‌توان آن را با حاکمیت مطلق العنان مقایسه کرد و از سوی دیگر، انسان می‌کوشد با استفاده از هر امکانی، از جمله اثر اسطوره، از شر این واقعیت عریان و خشن رها شود یا با همه وسایل و ابزارهای که در اختیار دارد، آن را مهار کند (یوزف وتس، ۱۳۹۳: ۱۱۹).

در اثر اسطوره، با این پرسش بنیادین روبه‌رو می‌شویم که «اثر اسطوره، عهده‌دار چه کاری برای آدمی است؟» در واقع، اثر اسطوره، در پی غلبه بر ترس و بحران‌هایی است که واقعیت عریان، زمینه‌ساز آن بوده است. این کار از طریق بازگو کردن روایت و قرائت آن برای تبدیل امر نامأنوس به پدیده‌ای مأنوس انجام می‌شود. بر این اساس، هانس بلومنبرگ و کیارا بوتیچی، چهار ویژگی را برای اثر اسطوره شناسایی کرده‌اند:

- اسطوره با ابزارهای تصویری و تمثیلی عمل می‌کند؛
- اسطوره محدود به مجموعه خاصی از محتواها نیست؛
- اسطوره حول یک روایت اتفاق می‌افتد؛

• اسطوره، محتوا یا معنا را به محیط پیرامونی احتمالاً پر آشوب و بحران‌زده ارائه می‌کند (بوتیچی، ۲۰۰۷: ۱۲).

در ابتدا «اثر اسطوره» در شبکه‌ای از نمادها (سمبل‌ها) اتفاق می‌افتد. اسطوره یک نماد است یا به بیان دقیق‌تر، در بردارنده شبکه‌ای از نمادها است. به همین دلیل، اسطوره‌ها خود را با ابزارهای نمایش نشان می‌دهند و از تصاویر، چهره‌ها، و شخصیت‌ها ساخته شده‌اند. در همین جا است که می‌توان رد پای امر خیالین را نیز جست‌وجو کرد (بوتیچی، ۲۰۰۷: ۱۰۶).

تاریخ استفاده از اسطوره نشان می‌دهد که همه چیز می‌تواند موضوع یک روایت اسطوره‌ای باشد. این دومین ویژگی مهم اسطوره یا اثر آن است؛ اثر اسطوره می‌تواند با انواع کاملاً متفاوت محتواها عمل کند. در واقع، اسطوره‌ها تنها داستان خدایان، قهرمانان، و نخبگان خیالی نیستند. محتوای روایت‌های اساطیری، پیوسته در طول زمان تغییر کرده است؛ دلیلی ندارد که فرض کنیم، ویژگی‌های گذشته اسطوره‌ها برای همیشه به عنوان محتوای آن‌ها باقی

می ماند.

در اینجا به مؤلفه سوم اثر اسطوره می‌رسیم. اسطوره‌ها نوع خاصی از شعر هستند؛ آن‌ها روایت هستند. در یک سطح بسیار ابتدایی، روایت‌ها، توالی‌ای از رویدادها هستند که در آن رویدادها با گنجانده شدن در یک روایت، معنای خود را می‌یابند؛ اما منظور از توالی رویدادها، توالی واقعیت‌ها نیست. ما می‌توانیم رویدادها را براساس یک طرح، به‌عنوان اصل سازمان‌دهنده حقایقی از داستان، کنار هم قرار دهیم. به‌گفته توماشفسکی^۱، «طرح از داستان متمایز است. هر دو دربردارنده اتفاقات یکسانی هستند، اما در داستان، رویدادها با توجه به ترتیب نظمی که در اثر داشته‌اند، مرتبط و به هم متصل می‌شوند. به‌طور خلاصه، داستان، خود عمل است؛ درحالی‌که طرح، نحوه ادراک خواننده از عمل است» (توماشفسکی، ۱۹۶۵: ۱۴۳).

براین اساس، اسطوره را باید فرایندی از بازنگری پیوسته به‌شمار آورد که موضوعات پرشماری را دربر می‌گیرد؛ از یک سو، راویان و از سوی دیگر، گیرندگان یا بازگویان بالقوه وجود دارند؛ بدون اینکه امکان شناسایی شکاف شدید بین این دو وجود داشته باشد. همان‌گونه که بلومبرگ بیان می‌کند، در رابطه بین راویان و گیرندگان است که باید به دنبال ویژگی اسطوره باشیم: اسطوره «اثر اسطوره» است؛ یعنی اثر از اسطوره و در اسطوره (بلومبرگ، ۱۹۸۵: ۲۵). در واقع، هیچ اسطوره‌ای وجود ندارد که معنای آن یک‌بار برای همیشه بیان و تعیین شود و به پایان برسد. یک الگوی روایی پایه‌ای و بنیادین می‌تواند در طول زمان تکامل یافته و با تغییر شرایط تاریخی، معانی جدید و غیرمنتظره‌ای به‌دست آورد. حال اگر اثر اسطوره، سازنده مفهوم اسطوره باشد، تنها با نگاه کردن به رابطه راوی و گیرنده است که می‌توان به ویژگی اسطوره پی برد. این نوعی رویکرد متقابل به اسطوره است؛ یعنی باید به کل حیات واقعی اسطوره نگریست؛ به کل اثر اسطوره؛ اثر در/ از اسطوره (بوتیچی، ۲۰۰۷: ۱۱۴).

در اینجا به ویژگی چهارم اسطوره می‌رسیم؛ روایت، ظرفی نیست که راوی معانی را در آن قرار دهد تا پس از آن به ذهن گیرنده منتقل شود. هر روایتی، زمینه‌ای را پیش‌فرض می‌گیرد که در آن معنا می‌یابد؛ یعنی تنها در یک زمینه به روایت تبدیل می‌شود. براین اساس، اثر اسطوره دربردارنده سه جزء مهم و درعین حال مرتبط با یکدیگر است؛ یعنی فرایند گفتن - دریافت و بازگفتن اسطوره، آن را از انواع دیگر روایت‌ها متمایز می‌کند؛ زیرا اسطوره، روایتی است که

1. Tomashevsky

نه تنها معنا، بلکه محتوا را نیز ارائه می‌کند و این کار را با قرار دادن رویدادها در یک طرح کم‌وبیش منسجم انجام می‌دهد. اثر اسطوره نیز اثر محتوابخشی آن است؛ بنابراین، یک روایت برای اینکه به‌عنوان اسطوره عمل کند، باید همیشه به نیاز به محتوا پاسخ دهد و اگر نتواند این کار را انجام دهد، دیگر اسطوره نخواهد بود (بلومنبرگ، ۱۹۸۵: ۱۱۰).

همان‌گونه که در ابتدای بحث اشاره شد، اسطوره‌ها از طریق ابزارهای نمایش عمل می‌کنند. در همین جا است که با مفهوم امر خیالین روبه‌رو می‌شویم. در واقع، امر خیالین، توانایی تولید تصاویر به کلی‌ترین معنای این واژه است، فارغ از اینکه آیا آنچه نشان می‌دهند، واقعاً وجود دارد یا خیر. در این دیدگاه، تخیل دربردارنده تولید تصاویر از اشیای موجود و غیرموجود است. بر پایه اصطلاحی که کورنلیوس کاستوریادیس^۱ به کار برد، این توانایی رادیکال است که تصاویری را تولید می‌کند که بدون آن، اصلاً فکری وجود نخواهد داشت (کاستوریادیس، ۱۹۸۷: ۳۳۷).

کیارا بوتیچی «امر خیالین^۲» را به‌عنوان ابزار مفهومی‌ای در نظر می‌گیرد که بر پایه آن، تخیل، تنها به معنای چیزی است که از تصاویر ساخته شده و بنابراین، می‌تواند محصول یک قوه و استعداد فردی و بافت اجتماعی و همچنین، دستاورد تعامل پیچیده بین این دو باشد. برخلاف «ساحت خیال^۳» و «تخیل^۴»، مفهوم «خیالین» بر محوریت تصاویر تأکید می‌کند، نه بر قوه یا زمینه‌ای که آن‌ها را تولید می‌کند؛ بنابراین، هیچ فرضی در مورد ویژگی فردی یا اجتماعی چنین استعداد فکری‌ای (قوه ذهنی) نمی‌کند.

مفهوم خیالین، هیچ پیش فرضی درباره واقعیت تصاویری که آن را می‌سازد، نمی‌کند. امر خیالین از ریشه لاتین "imaginalis" به چیزی اشاره دارد که از تصاویر ساخته شده است؛ بنابراین، فراتر از فلسفه سوژه‌محور (تخیل به‌عنوان یک قوه ذهنی فردی)، بلکه فراتر از متافیزیک به همان اندازه چالش برانگیز زمینه (تخیل به‌عنوان یک بافت اجتماعی معین) است. نقطه شروع، نه سوژه‌ای جدا از جهان است و نه جهانی مستقل از سوژه، بلکه تنها تصاویر است (بوتیچی، ۲۰۱۴: ۵).

1. Castoriadis
2. Imaginal
3. Imaginary
4. Imagination

مفهوم خیالین، مفهومی پیش از تمایز بین واقعی و ساختگی است. خیالین با وهم و خیال نیز متفاوت است. در حالی که ساحت خیال و همچنین، تخیل، نتیجه کار تخیل است، مفهوم خیالین، رسانه‌ای است که در آن چنین کاری انجام می‌شود. حال پرسش این است که مفهوم «خیالین» در سیاست چه نقشی دارد؟ اگر ما سیاست را به‌عنوان امری درک کنیم که به زندگی مشترک و عمومی و تصمیم‌های مرتبط با سرنوشت افراد مربوط می‌شود، پیوند سیاست با امر خیالین کاملاً روشن است. سیاست با حوزه زندگی عمومی منطبق است؛ بنابراین، در بردارنده همه چیزهایی است که به امور اجتماعی و سیاسی مربوط می‌شود؛ از این رو درک سیاست به امر «خیالین» بستگی دارد؛ زیرا، تنها با ساحت خیال است که یک حوزه عمومی به وجود می‌آید. در عین حال، یک اجتماع، تازمانی که در یک بازنمایی (نمایش) تصویری گرد هم نیامده، اجتماع نیست (بوتیچی، ۲۰۱۴: ۹۰).

در چنین بستری، در دوره پهلوی اول، دولت‌گرایی به مثابه محتوای اثر اسطوره انتخاب می‌شود؛ همان‌گونه که اشاره شد، اثر اسطوره می‌تواند با انواع کاملاً متفاوت محتواها عمل کند. در مرحله بعد، اسطوره دولت‌گرایی از طریق به‌نمایش گذاشتن تصاویر مرتبط با یک حاکم مقتدر، فره‌وش، و به‌مثابه نیروی برگزیده، ارائه می‌شود. سپس، در قالب یک روایت جدید و بدیع، ناسیونالیسم و دولت‌گرایی با یکدیگر رابطه این‌همانی پیدا می‌کنند؛ یعنی روایت خاصی ساخته و پرداخته می‌شود که در آن، وطن‌دوستی با دولت‌گرایی همراه و همگن می‌شود و دوروی یک سکه را به‌نمایش می‌گذارند.

به‌همین دلیل، نوباستان‌گرایی و تکیه بر تاریخ دور ایران برای بازسازی یک هویت جمعی سیاسی مشترک، در کانون توجه قرار می‌گیرد؛ زیرا، با این کار، تاریخ جدید و بحران‌زده ایران به‌حاشیه می‌رود و نشانه‌هایی از نظم سیاسی مقتدر، برگزیده، و مسح‌شده توسط نیروی متافیزیکی (از طریق مفهوم فره ایزدی) بر آن بار می‌شود و در عین حال، در این فرایند، رابطه دوسویه‌ای میان راویان و گیرندگان شکل می‌گیرد تا اثر اسطوره دولت‌گرایی به‌پیش رانده شود.

براین اساس، راویان داخلی و خارجی‌ای مانند پوپ، عبدالحسین تیمورتاش، و علی‌اکبر داور، در درجه نخست، مخاطبان خود، از جمله پهلوی اول، را تحت تأثیر قرار می‌دهند و در مرحله بعد، افکار عمومی نیز از آن متأثر می‌شود و سپس، با قدرت برآمده از حق الهی شاهان و گستراندن تصاویر مرتبط با نظم سیاسی در حوزه عمومی و پروراندن قوه مخیله جامعه و تغییر ذائقه آن، دولت‌گرایی در ایران در مرحله استقرار و تثبیت قرار می‌گیرد. با این حال، اسطوره دولت‌گرایی از سال ۱۳۱۲ به‌این سو با افول و استحاله روبه‌رو می‌شود.

۴. رؤیا و نیاز اجتماعی به ظهور دولت‌گرایی

محور اصلی بحث ما در این مقاله بر تصاویر در قالب امر خیالین متمرکز است. به همین دلیل، نقطه آغازین و عزیمت این مقاله برای بررسی زمینه‌های اجتماعی دولت‌گرایی در ایران، رؤیاها و پیشگویی‌ها است. همان‌گونه که در بخش نظری تأکید شد، واقعی یا غیرواقعی و همچنین، علمی یا غیرعلمی بودن این صور خیالین در اینجا محل بحث نیست؛ در واقع، این ابعاد را در پراتنز قرار می‌دهیم تا بتوانیم به واقعیت عمیق‌تر و نهان‌تری دسترسی پیدا کنیم که این صور خیالین درصدد بازگو کردن آن هستند. به بیان روشن‌تر، این رؤیاها و خواب‌ها بازگوکننده نیاز اجتماعی به ظهور دولت‌گرایی و یک دولت مقتدر در ایران است. در واقع، به مثابه یک قانون، تصویرهای رؤیا در بردارنده چیزهایی است که بیننده رؤیا، پیشاپیش در بیداری به آن اندیشیده است. در واقع، بحث اصلی، وابستگی محتوای رؤیاها به عالم بیداری است (فروید، ۱۳۹۳: ۱۰).

۴-۱. دولت‌گرایی و امر خیالین پهلوی اول

رؤیا، چه در قالب خواب و چه در چارچوب پیشگویی آینده، از عهد باستان تا امروز برای ایرانیان اهمیت داشته است. ردپای چنین توجه عمومی‌ای در کتاب‌های خاطرات به‌جامانده از عصر پهلوی اول، کاملاً آشکار می‌شود؛ به‌عنوان مثال، سلیمان بهبودی به خاطره‌ای خاص (احتمالاً فروردین ۱۳۰۱) از زمانی اشاره می‌کند که یک کارمند جزئی در قزاقخانه‌ای بود که رضاخان در آن مشغول به کار بود و می‌نویسد: «مادرم تعریف کرد که دیشب خواب دیدم صاحب‌منصب بلندبالایی در باغ بسیار بزرگ و زیبایی مشغول گردش و قدم زدن است و تو هم پشت سر آن صاحب‌منصب با دوسه متر فاصله به حرف‌های آن صاحب‌منصب گوش می‌دهی و جواب می‌دهی و خیلی نزدیک هستی و بعد افزود، فلانی! آنکه دیشب در خواب دیدم، صاحب‌منصب معمولی نبود، مثل اینکه شاه بود» (میرزا صالح، ۱۳۷۲: ۶).

عبدالحسین شیخ‌الملک اورنگ، وکیل مجلس شورای ملی و یکی از همراهان سردار سپه، به نقل از پهلوی اول می‌نویسد: «۲۵ سال پیش از اسفند ۱۲۹۹، وقتی در شهر سلطان‌آباد (اراک) با حقوق ماهیانه هفت تومان که آن هم مرتب نمی‌رسید، مریض شده و از دنیا قطع امید کرده بودم، در آن عالم یأس و نومیدی، روزی بدون مقدمه به دیدن حاج شیخ عبدالله جابری مازندرانی (فرزند شیخ زین‌العابدین مازندرانی از مراجع تقلید عصر مشروطیت) که از مشایخ طریقت بود و در آن وقت به سلطان‌آباد آمده بود، رفتم. او به من گفت: تو روزی سلطان

مقتدر این مملکت خواهی شد. ۱۰ سال پس از آن تاریخ (یعنی ۱۵ سال پیش از وقوع کودتای اسفند ۱۲۹۹) باز همین شیخ را در امامزاده حمزه، جنب حرم حضرت عبدالعظیم دیدم و او دوباره به من گفت: آنچه را در سلطان‌آباد گفتم، وقتش نزدیک است؛ تا اینکه به سلطنت رسیدم» (الموتی، ۱۳۶۹: ۱۲).

این روایت در آثار دیگری نیز تأیید شده است. ضمن اینکه گلشائیان نیز از ارتباط داور با حاج شیخ عبدالله در ایام نوجوانی و جوانی سخن گفته است. نکته جالب توجه این است که سیدحسین امین در مجله «حافظ» از منظر علم‌گرایانه به نقد چنین پیشگویی‌های از سلطنت رضاشاه پرداخته است. حال آنکه داستان اصلی از نگاه ما چیز دیگری است که در بخش بعدی بررسی خواهیم کرد (امین، ۱۳۸۵: ۱۴).

روایت جالب‌تر را علی بصری، نویسنده عراقی، بازگو می‌کند که یادداشت‌های پهلوی اول را به زبان عربی نوشته است: «در یکی از دهات مازندران، امیر مؤید، یکی از امرای مشهور ایران، در هنگام عبور، پیرزنی را دید که بساطی پهن کرده، چند دانه ریگ و کتاب کهنه در آن بساط گذارده... پیش رفت و گفت، برای آینده من فالی بزن. پیرزن که در فن خود مهارتی داشت، با بیانی محکم و جدی بدون تردید گفت، یکی از خانواده تو، پادشاه ایران می‌شود» (بصری، ۱۳۳۵: ۹-۸).

این رؤیاها و خواب‌ها را باید بخشی از تصاویری دانست که برآمده از ناخودآگاه یا نیمه‌آگاه است یا همان تصاویری که به دلیل سرکوب و زمینه اجتماعی متعدیانه در ناخودآگاه به نمایش گذاشته شده و به سادگی به شعاع آگاهی نرسیده است. بوتیچی نیز در این باره بر این نظر است که ما قادریم تنها بخش کوچکی از اطلاعات دریافتی را پردازش کنیم و مابقی در جایی در روان ذخیره می‌شود؛ در جایی که برخی آن را پیش‌آگاهی نامیده‌اند تا آن را از ناخودآگاه ناشی از سرکوب متمایز کنند. در نتیجه، ناخودآگاه، همه چیزهایی را دربر می‌گیرد که ما (به دلیل سرکوب و غیر آن) از آن غافل هستیم؛ بنابراین، هم ناخودآگاه و هم نیمه‌خودآگاه (پیش‌آگاهی) را دربر می‌گیرد (بوتیچی، ۲۰۱۴: ۶۳).

براین اساس، همه رؤیاهای بیان‌شده در دوره پهلوی اول، واقعیت عمیق‌تری را در محیط پیرامونی بازگوکنندگان آن رؤیاها بازنمایی می‌کند؛ در واقع، در یک بستر اجتماعی و سیاسی خاص است که رؤیاهای مادر سلیمان، رضاشاه، و امیر مؤید، و حتی حاج شیخ عبدالله جابری مازندرانی معنا می‌یابند. این محیط، برابر با همان چیزی است که بلومبرگ آن را

واقعیت عریان یا نامأنوس می‌خواند و همین واقعیت عریان است که یک احساس همگانی را برای سربرآوردن یک حاکم مقتدر در ناخودآگاه یا خودآگاه یا در سطح فردی و اجتماعی در ایران به وجود می‌آورد و در واقع، این رؤیاهای، تصاویری هستند که این نیاز به حاکم مقتدر را که بلومبرگ و بوتیچی آن را نیاز به محتوا و معنا برای تسلط بر ناشناخته‌ها می‌خوانند— بازنمایی می‌کند. به نظر این دو متفکر، برای زندگی در دنیایی که نسبت به ما بی‌تفاوت نیست، به محتوا نیاز داریم و در همین جا اسطوره یا اثر آن با بی‌تفاوت نبودن جهان یا واقعیت عریان مبارزه می‌کند (بوتیچی، ۲۰۱۴: ۱۲۸).

۲-۴. بحران پارلمانتاریسم و دولت مقتدر در ایران

واقعیت این است که ایرانیان پس از انقلاب مشروطه با یک محیط بسیار نامأنوس و بحران‌زده روبه‌رو شدند. از یک سو، نظام شاهی (سلطانی) مشروط شده است و دیگر قادر به ارائه کارویژه‌های خود نیست و از سوی دیگر، نظام نوینی سربرآورده است که درون نظام شاهی و سنت‌های برآمده از آن، سرسازش ندارد. در واقع، در این محیط جدید، ترکیبی از دو نظام نامتجانس را شاهد هستیم که هریک دیگری را خنثی می‌کند و مانع نقش‌آفرینی دیگری به شکل کامل می‌شود. در این میان، ماهیت خود نظام پارلمانی نیز که بر مباحثه و مجادله استوار است، مزیدبرعلت می‌شود و دامنه بحران و محیط نامأنوس را برای ایرانیان گسترش می‌دهد. مخبرالسلطنه هدایت، در کتابش، مختصات این واقعیت عریان و ناآشنا را برای ایرانیان به خوبی بازگو می‌کند. «کشمکش، ساری است، اوضاع، شبهه به گود زورخانه» (هدایت، ۱۳۸۹: ۳۴۹).

در چنین بستری، تنها از ۲۶ خرداد ۱۳۰۱ تا یک سال بعد، ۴ کابینه در ایران تغییر می‌کند و این‌گونه آشفتگی سیاسی در ایران، ناخودآگاه، پیامدهایی در زندگی اجتماعی مردم نیز خواهد داشت. این وضعیت را می‌توان یکی از نشانه‌های بحران پارلمانتاریستی در ایران خواند؛ بحرانی که به دلیل بدیع بودن آن برای بسیاری از ایرانیان، پدیده‌ای غریب و نامأنوس است. این بحران پارلمانتاریستی، در هنگامه بحث و جدل‌ها درباره استقرار نظام جمهوری در اوایل قرن چهاردهم شمسی به اوج خود می‌رسد.

منازعات یادشده، در ماه‌های آخر سال ۱۳۰۲، اندکی پس از زمامداری سردار سپه و مسافرت سلطان احمدشاه به اروپا، در تهران آغاز شد. در این راستا، اطرافیان پهلوی اول،

طرحی را برای تصویب در اختیار مجلس شورای ملی قرار دادند و در پی آن بودند که طرح استقرار نظام جمهوری در روز دوم فروردین ۱۳۰۳ در دستورکار مجلس قرار گیرد و به تصویب برسد. سلیمان بهبودی، تصویر دقیقی از این صف‌بندی‌ها در مجلس ارائه می‌دهد. او تأکید می‌کند:

اول اسفند ۱۳۰۲ بود؛ وکلای جدید که وارد شدند، مشغول دسته‌بندی شدند و بحث‌ها دربارهٔ جمهوریت داغ شده است؛ سیدحسین مدرس به تشکیل اقلیت پرداخت، میرزاهاشم آشتیانی، احمد اخگر، سید احمد بهبهانی، زعیم (وکیل کاشان)، حائری‌زاده و قوام‌الدوله صدری دور هم جمع شدند. تدین و سلیمان میرزا، سردار معظم خراسانی (تیمورتاش) و داور هم دسته دیگری درست کردند (میرزا صالح، ۱۳۷۲: ۱۱۳).

شاید به‌همین دلیل بود که چنین تجربه تلخی، نوگرایان اطراف پهلوی اول را به یک نتیجه‌گیری روشن و قاطع از تجربه مشروطه رساند.

تیمورتاش در اوت ۱۹۲۷ در این باره، در گفت‌وگویی با منشی سفارت بریتانیا اذعان

داشت:

ایران، پس از بیست سال حکومت موسوم به مشروطه، پیشرفت چندانی نداشته و تاکنون حتی اصول حکومت مشروطه را درک نکرده است. همه چیز را باید از نو شروع کرد... [ما] آرزو داشتیم که ایران در مسیر مدرن پیشرفت کند... بدون نظم و انضباط امیدی نبود. اعمال / نمایندگان / که بدون برنامه و بدون اصول انتخاب شده بودند، عاری از استدلال و منطق بود. حزبی همگن و منضبط که حول یک شخصیت جمع شده بود و از طریق آن شخصیت به نفع کشور کار می‌کرد، تنها امید آینده بود (گریگور^۱، ۲۰۰۴: ۲۳).

کارل اشمیت در «نظریه سیاسی اسطوره» از وجود رابطه‌ای سخت بین ظهور اسطوره و بحران پارلمانتاریسم پشتیبانی می‌کند. او بر این نظر است که نظریه اسطوره، قوی‌ترین نشانه زوال عقل‌گرایی در اندیشه پارلمانی است. استدلال او را می‌توان این‌گونه خلاصه کرد؛ اگر اسطوره «نشانه نوعی از انرژی» و «شوق شدید» است، سازوکار «مذاکره، چانه‌زنی، و رویه‌های

1. Grigor

پارلمانی» می‌تواند در قالب «خیانت به اسطوره» ظاهر شود. همچنین، اشمیت بیان می‌کند که کسی که دربارهٔ وضعیت استثنائی تصمیم می‌گیرد، حاکم است. این استثنا است که قاعده را ایجاد می‌کند و نه برعکس. به نظر او، «استثنا، قدرت زندگی واقعی پوستهٔ مکانیسمی را می‌شکند که بر اثر تکرار، تیره، «کدر و گل‌آلود» شده است»؛ در نتیجه، فلسفهٔ انضمامی نمی‌تواند از استثنا به دور باشد، بلکه باید در بالاترین درجه به آن توجه نشان دهد. معروف است که اشمیت در اینجا به بحث دربارهٔ نهادهای جمهوری وایمار اشاره می‌کند و عبارت‌هایی مانند «پوستهٔ مکانیسمی»، نوعی انتقاد از عملکرد نهادهای پارلمانی آن است. اشمیت، پارلمانتاریسم را نوعی «حکمت از راه بحث» می‌داند و نگاه خود را دربارهٔ اسطورهٔ سیاسی به‌عنوان نشانه‌ای از انرژی ملی مطرح می‌کند. به‌همین دلیل، اشمیت پیدایش نظریه‌های اسطوره را روشن‌ترین نشانهٔ بحران پارلمانتاریسم می‌داند. در خوانش اشمیت، بحران پارلمانتاریستی — که آن را حکومت همراه با بحث می‌خواند — ذاتی لیبرالیسم است؛ زیرا، مبتنی بر «مذاکره، چانه‌زنی، و رویه‌های پارلمانی» است. اشمیت، حتی بحران پارلمانتاریسم را پوستهٔ مکانیسمی می‌خواند که بر اثر تکرار تیره، «کدر، و گل‌آلود» شده است. اگرچه بحث اشمیت در اینجا ناظر بر بحران سیاسی در جمهوری وایمار است و عبارتی مانند «پوستهٔ سخت سازوکار»، نوعی انتقاد از عملکرد نهادهای پارلمانی آن است، ولی همگنی خارق‌العاده‌ای با شرایط سیاسی ایران در سال‌های ابتدایی قرن چهاردهم شمسی دارد (اشمیت، ۱۹۸۸: ۱۷)؛ آنچنان‌که تیمورتاش این واقیعت بحران‌زده را در سال ۱۹۲۷ در گفت‌وگو با منشی سفارت بریتانیا بازگو کرد.

پژوهشگران ایرانی دیگری نیز چنین بحرانی در نظام پارلمانی برآمده از مشروطه را با ادبیات دیگری بررسی کرده‌اند؛ به‌عنوان مثال، مستوفی، نارسایی‌های نظام سیاسی مبتنی بر مشروطهٔ سال‌های ۱۲۸۵ تا ۱۲۹۹ را نشان‌دهندهٔ ضعف و ناتوانی دولت در اجرای آرمان‌های ترقی‌خواهانه می‌داند (مستوفی، ۱۳۸۴: ۳۲) یا نویسندگان دیگری، بازتولید منازعات جامعه در قوهٔ مقننه و گسترش جنگ جهانی اول به درون ایران را از جمله عوامل فروماندگی دولت ایران تلقی کرده‌اند (اتابکی، ۱۳۸۷: ۲۵-۲۳؛ آوری، ۱۳۷۷: ۲۴۳) در چنین شرایطی، بیشتر افراد در جست‌وجوی حکومتی مقتدر و مستقل بودند تا بقای کشور تأمین شود (سمیعی

1. Crust of Mechanism

اصفهانی، ۱۳۹۰: ۱۵۹).

شاهرخ مسکوب نیز در این باره می‌گوید: «در آن روزها، درد وطن، حس مشترک کسانی بود که فکری در سر و آرزویی در دل داشتند و در جست‌وجوی راهی بودند تا ایران نیمه‌جان از بن‌بستی که در آن افتاده بود، به‌در آید و به ساحل سلامت برسد؛ یگانه چاره‌ای که تقریباً همه اندیشمندان ایران دوست برای درمان این پریشانی یافتند، دوراه پیوسته و یک‌سویه ایرانی‌گری (ناسیونالیسم) در ایدئولوژی و دولت نیرومند مرکزی، در میدان عمل بود...» (مسکوب، ۱۳۸۴: ۷-۸).

۵. نشانه‌های اسطوره، امر خیالین، و دولت‌گرایی پهلوی اول

ایرانیان در عصر پهلوی اول با «واقعیت عریان»ی روبه‌رو شده بودند که هانس بلومبرگ از آن سخن گفته است؛ واقعیتی خشن، نامأنوس و بیگانه. این واقعیت عریان، از یک‌سو، آن‌ها را به ناکارآمدی سلطنت قاجار می‌رساند و از سوی دیگر، به کژکارکردی نظام پارلمانی مشروطه‌خواه. این ترکیب نامتجانس، باعث شده بود که بحران، ابعاد و دامنه‌ی سابقه‌ای در ایران بیابد. به تعبیر اشمیت، می‌توان گفت، ایرانیان در این مقطع زمانی از موجودی متعلق به خشکی، رهسپار اقیانوس‌های پرتلاطم شده بودند (یوزف وتس، ۱۳۹۳: ۱۳۲).

۱-۵. امر خیالین و عبور از مشروطه‌خواهی نامتجانس

عبور از مشروطه‌خواهی نامتجانس، نیازمند دولتی مقتدر بود. دولت مقتدر می‌بایست قابلیت ساختاری و مشروعیت اجتماعی داشته باشد. مشروعیت اجتماعی در فضای عمومی، بازتولید شده و براساس قالب‌های فرهنگ سیاسی ایرانی، مبتنی بر امر خیالین و اسطوره‌سازی بوده است. نشانه‌هایی از اسطوره‌سازی و امر خیالین در دوره‌های مختلف تاریخ سیاسی ایران بازتولید شده است.

نشانه‌های امر خیالین در فضایی به‌وجود می‌آید که جامعه در وضعیت بحران و ضعف سیاسی قرار دارد. فرهنگ سیاسی ایران در قالب موعودگرایی شکل گرفته و این امر، زمینه تحقق امر خیالین در دوره‌های بحران را فراهم می‌کند. در واقع‌گویی، زمین محکم زیر پایشان خالی شده بود و در دریایی که واقعیت محاسبه‌ناپذیر و عاری از قانون است، در حال غرق شدن بودند؛ اما هنر در میانه بحران‌های سترگ، هنر دریانوردی است. هنر دریانوردی به‌قول

بلومبرگ، همان توسل به «اثر اسطوره»^۱ است. در اینجا، دریانوردی به‌عنوان تمثیلی برای زندگی و دریا استعاره‌ای برای واقعیت در نظر گرفته شده است. واقعیت، همان قلمرو بی‌شکل و نیروهایی است که از اختیار انسان خارج، و به‌همین دلیل، قاهر و به‌منزله و رطبه سیاه آشفتنگی هستند. اما انسان می‌کوشد با همه وسایل و ابزارهایی که در اختیار دارد، این واقعیت عریان و خشن را مهار کند (یوزف واتس، ۱۳۹۳: ۱۱۸). در لابه‌لای خاطرات رضاخان و نخبگان و طرفداران وی می‌توان این ناتوانی دولت و نظام سیاسی وقت را برای غلبه بر واقعیت عریان ایران مشاهده کرد؛ به‌عنوان مثال، رضاخان، هنگامی که سربازی عادی بود و برای خدمت به تهران رفته بود، روزی تصمیم گرفت، برای دیدار خانواده خود به سوادکوه برود. توصیف‌های او که «اورنگ» همه آن‌ها را در سالنامه «دنیا» منتشر کرده است، در نوع خود قابل توجه است. در جای‌جای این خاطره، وضعیت نامطلوب ایران قابل مشاهده است: «من از همان لحظه‌ای که پای خود را از دروازه تهران بیرون گذاشتم، احساس عدم‌امنیت در خود نمودم»، «حس بدبینی مردم نسبت به سرباز دولت»، «ناهموار بودن راه تهران به مازندران»، «روح طغیان و سرکشی مردم شهری و دهاتی نسبت به دولت»، و «ظلم حکومت‌های مطلقه شهرستان‌ها» (اورنگ، ۱۳۴۷: ۱۸۱-۱۷۶). همچنین، پهلوی اول در خاطرات مربوط به زمانی که برای سرکوب قیام شیخ خزعل از اصفهان حرکت کرد و در شیراز مستقر شد، به واقعیت‌های تلخ اقتصادی‌ای که در طول مسیر مشاهده کرد، اشاره می‌کند:

مردم، شکایت از کمی نان داشتند که باعث آن، نبودن گندم و قحطی سال است. به من خبر دادند که دست یافتن به نان، مشکل‌تر از حصول پول است و ازدحام زن و مرد در دکان‌های نانوایی به شدت رسیده (بصری، ۱۳۳۵: ۷۶).

عیسی صدیق نیز هنگام بازگشت از فرنگ در سال‌های ۱۲۹۸ تا ۱۲۹۹ از واقعیت‌های تلخ دیگری سخن می‌گوید (از جمله رها بودن سرحدات ایران از کنترل دولت در بحبوحه جنگ جهانی اول):

در جلفای ایران، نه مرزدار بود، نه گمرک. هیچ نوع مأموری از طرف دولت در سرحد نبود! هیچ‌کس نبود از ما و دیگر کسانی که وارد می‌شدند، گذرنامه نخواهد و از هویت مسافری ثبت بردارد؛ در صورتی که به‌شهادت تذکره‌ام که اکنون موجود است،

1. Work on Myth

از پاریس تا جلفا در ۱۶ نقطه از من بازجویی تحقیق صورت گرفت و مهر مأمورین بر گذرنامه‌ام خورد (صدیق، ۱۳۴۰: ۱۷۲).

او در همان جلفا و سپس، در مسیر حرکت از تبریز به تهران به چشم خود تراژدی‌های تلخی از وضعیت اجتماعی در ایران می‌بیند:

موضوع دیگری که مرا بسیار متألم نمود، دنباله قحطی و فقر و مرض واگیر خطرناک تب محرّقه [تب تیفوئید] در بهار ۱۳۳۶ قمری و بیماری همه‌گیر گریپ/یا همان آنفولانزا/ در پاییز همان سال بود. در اوت ۱۹۱۸، گریپ مهلکی از بین‌النهرین وارد ایران شد و در اول سپتامبر، همدان و چهارم سپتامبر، قزوین و تهران را آلوده ساخت. در ظرف سه‌ماه، یک صدم جمعیت پایتخت از بیماری مذکور تلف شد. در اثر قحطی و بروز امراض همه‌گیر، اکثر خانه‌ها ویران شده بود و در بعضی از آن‌ها از اجساد دفن‌نشده که طعمه حیوانات قرار گرفته بود، استخوان‌هایی به چشم می‌خورد. در تمام قراء نزدیک جاده، لاقفل یک‌سوم قبور، تازه بود و خاکی که بر روی این قبور دیده می‌شد، بی‌شکل و ناهموار. در یکی از دهات که قریب یکصد خانه خراب داشت، فقط یک خانواده می‌زیست (صدیق، ۱۳۴۰: ۱۷۹ و ۱۸۱).

سلیمان بهبودی نیز با بیان هرج و مرج عجیب و بی‌سابقه در داخل ایران پیش از کودتای ۱۲۹۹، با تأکید بر موضوع گسترش دامنه نفوذ خارجی‌ها تا درون پایتخت، می‌نویسد:

قبل از کودتا، حکومت قلهک با سفارت انگلیس و حکومت زرگنده با سفارت روس بود و مأمورین دولت در این مناطق حق مداخله نداشتند" (میرزا صالح، ۱۳۷۲: ۱۸-۱۷).

در قالب همین هنر در بیانوردی و مأنوس‌سازی امر نامأنوس واقعیت است که نخبگان پهلوی اول برای نظم سیاسی موردنظر خود، که یک دولت مقتدر است، شروع به انتخاب نام می‌کنند و آن را در قالب نقش و کارکردهای پدر یک خانواده برای آحاد ملت ترسیم می‌کنند. همچنین، در این پروژه، تأسی به شاهنامه، با توجه به رسوخ و نفوذ اجتماعی آن، برای مشروعیت‌یابی نظم سیاسی جدید در دستورکار قرار می‌گیرد (فروغی، ۱۳۲۲: ۴-۱).

همچنین، در فقدان یک دولت مؤثر و کارآمد و نیز شکست بازار، شرایط برای بهره‌برداری از اسطوره نیروی برگزیده و نجات‌بخش فراهم می‌شود؛ نیرویی که بتواند ایرانیان را از وضعیت هرج و مرج گونه موجود خارج کند و درعین حال، بر این واقعیت عریان و بحران‌زده غلبه کند.

به نظر می‌رسد، با وقوع کودتای سوم اسفند ۱۲۹۹، مردم ایران، امر خیالی‌نی را که در قالب تصاویر بر ذهن آن‌ها نقش بسته بود، به چشم می‌بینند. صدیق در کتاب خاطرات خود، این روز را حادثه‌ای می‌داند که مسیر تاریخ ایران را تغییر داد (صدیق، ۱۳۴۰: ۲۳۰) و در اعلامیه معروفی که در فردای آن روز به در و دیوار پایتخت نصب می‌شود، آرزوی خود را می‌بینند. عنوان این اعلامیه «حکم می‌کنم» بود که در آن نوعی از اقتدار به چشم می‌خورد؛ اقتداری که سال‌ها بود ایرانیان آن را به چشم خود ندیده بودند و از همین رو، با ورود نیروهای قزاق به رهبری رضاخان میرپنج، همه در بهت فرو رفتند. به موجب این اعلامیه، «رضا، رئیس دیویزیون قزاق، اعلیحضرت همایونی و فرمانده کل قوا»، مقررات حکومت نظامی را در شهر برقرار می‌نمود (صدیق، ۱۳۴۰: ۲۳۱).

بیانیه ۸ اسفند نیز که به امضای سیدضیا رسیده بود، در واقع، تجسم همه آن تصاویری بود که ایرانی‌ها تا آن روز در ذهن خود می‌پروراندند که حتی بازتاب‌هایی در خواب و پیشگویی‌های آن‌ها از آینده داشت. این اعلامیه با جمله‌هایی شیوا، اوضاع و احوال تیره ایران را از آغاز مشروطیت تشریح می‌کرد و در هر رشته از شئون مملکتی، اصلاحات اساسی‌ای چون تأسیس قشون نیرومند، الغای حق قضاوت کنسول‌ها (کاپیتولاسیون)، الغای قرارداد با انگلستان مورخ ۱۹۱۹، تخلیه ایران از قشون بیگانه، و بسط و توسعه معارف ملی، نوید داده شده بود. هنگامی که کودتا رخ داد، خزانه دولت به کلی تهی بود و از تاریخ استعفای وثوق‌الدوله، مبلغ ۳۰۰ هزار تومانی که دولت انگلیس هر ماهه از محل درآمد گمرک در اختیار خزانه دار ایران می‌گذاشت، دیگر تأمین نمی‌شد و به همین دلیل، وضعیت اقتصادی، بسیار فاجعه‌آمیز بود (صدیق، ۱۳۴۰: ۲۳۶).

پس از کودتا، رضاخان میرپنج، رهبر برگزیده به‌شمار می‌آمد؛ این دقیقاً همان بعدی است که محمدحسین استخر، نماینده مجلس، در مقدمه کتاب «یادداشت‌های رضاشاه» بر آن صحنه می‌گذارد و خود پهلوی اول نیز در جای‌جای یادداشت‌های خود به آن اشاره می‌کند. استخر می‌نویسد:

خدای بزرگ، در تقدیر نام بی‌نام‌نشانی را ثبت کرده بود که از دایره تصور و نقشه سیاست سیاستمداران بزرگ خارج بود؛ پهلوی ظهور نمود، پا به صحنه فعالیت گذاشت، بالا رفت و رفت تا وارث شایسته این سرزمین گردد (بصری، ۱۳۳۵: الف).

استخر در صفحات دیگر نیز به این برگزیدگی پهلوی اول اشاره می‌کند؛ به‌عنوان نمونه، در جایی می‌نویسد:

این مرد برای نجات ایران از شرور ملوک طوائف، برای خلاص ایران از چنگال اجانب، برای آزادی ایران از خائنین ریزه‌خوار بیگانه، برای برانداختن رسم عادی دزدی و شرارت و چپاول در تحت حمایت و عنایت خدای بزرگ مبعوث شده بود، از مبدأ ماورای عقول و اوهام، مأموریتی به او واگذار شده بود که بیاید و تازمانی که مقدر شده بود، مأموریت خود را انجام بدهد.

یا

خدا این پیشوای عبقری را فرستاد که مجد و عظمت ایران را تجدید کند و بر تختی جلوس نماید که پایه‌هایش بر دل‌های ملت استوار شده بود «بصری، ۱۳۳۵».

این دقیقاً مترادف و متناظر با همان نیروی برگزیده‌ای است که اسپینوزا در چارچوب اثر اسطوره به آن اشاره می‌کند. در اینجا آن بعد روایی‌ای اهمیت می‌یابد که اندیشه «برگزیده شدن» را در کانون توجه خود قرار می‌دهد. اسپینوزا در داستان میثاق بین خداوند و یهودیان که بنیان تئوکراسی یهودی است، ردپای اثر اسطوره را می‌جوید. در این اسطوره سیاسی خاص، نجات همه مردم روی زمین از طریق «قوم برگزیده» اسرائیل پیش‌بینی شده است (اسپینوزا، ۱۹۸۵: ۴۴۷).

توماس کارلایل^۱ نیز قدیس‌سازی و نیروی برگزیدگان را در دو اثر خود، به‌گونه‌ای دیگر صورت‌بندی می‌کند: «متکلمان چه خوب گفته‌اند که یک سلطان براساس حق الهی حکومت می‌کند. او با خود، مرجعیتی از جانب خداوند دارد؛ یعنی انسان نمی‌تواند این حق را به او واگذار کند. آن کسی که باید فرمانروای من باشد، آن کس که باید اراده‌اش فوق اراده من قرار گیرد، او را آسمان برای من برگزیده است» (کارلایل، ۲۰۱۳: ۱۲۴).

آزادی چیزی جز اطاعت از این برگزیدگان نیست و حدی که برای آزادی می‌توان تصور کرد، همین است. یا «بدون قدیسان دنیوی نمی‌توان زندگی کرد. اگر زمانی قهرمان‌سالاری از میان برود، باید از این جهان مأیوس شد؛ زیرا، بدون فرمانروایان، فرمانروایان حقیقی، دنیوی، و روحانی، چیزی جز هرج و مرج، یعنی منفورترین امور، امکان وجود نخواهد داشت» (کارلایل،

1. Carlyle

۲۰۰۸: ۱۹۸).

و بر، این برگزیدگان را در میان منابع قدرت خود در قالب «قدرت کاریزماتیک» رده‌بندی کرده است. کلمه یونانی «خاریسما»، یعنی «مسح شده از سوی خدا» به رهبری کاریزماتیک اشاره می‌کند که اقتدار خود را به این دلیل اعمال می‌کند که او به‌عنوان برگزیده خدا در نظر گرفته شده است (فوکویاما، ۱۳۹۹، ۱۲۴). این شرایط در سنت باستانی ایرانی در چارچوب فره ایزدی عرضه می‌شود؛ به بیان روشن‌تر، در دوره جمشید، پادشاه آرمانی ایران، با پدیده‌ای به نام فره ایزدی روبه‌رو می‌شویم که از سوی اورمزد، به نماد نظم سیاسی هبه می‌شود تا ضامن مشروعیتش باشد.

هنگامی که جمشید با هستی‌شناسی سلسله‌مراتبی و عمودی سر ستیز می‌یابد، یعنی ادعای همسانی با خدا می‌کند، این هدیه از او بازستانده می‌شود. نقش‌های سه‌گانه جمشید (سلطه مینوی، سلطه شاهی، و اقتدار پهلوانی) همه از همین فره سرچشمه می‌گیرد؛ از همین رو، ما برخلاف بنیان دولت در متون فلسفی مرتبط با حقوق طبیعی قرن هجدهم که «قرارداد» خوانده می‌شود و به نوعی قدرت برآمده از اراده و خواست مردم است، با منشأ الهیاتی و متافیزیکی برای اقتدار سیاسی روبه‌رو هستیم.

۲-۵. کارکرد امر خیالین و اثر اسطوره‌ای در عصر پهلوی اول

در اینجا این پرسش مهم مطرح می‌شود که اثر اسطوره و به تبع آن، امر خیالین، با چه سازوکاری، واقعیت عریان، نامأنوس، و بحران‌زده ایران را به واقعیت نظام‌مند و مأنوس تبدیل می‌کنند و آن را از بحران عبور می‌دهند؟ به بیان روشن‌تر، چگونه شاهنشاه (حاکم مقتدر) و دولت‌گرایی را به تصاویر عادی و جاافتاده‌ای برای مردم و توده‌ها تبدیل می‌کنند. اثر اسطوره این کار را با رد آنچه بیگانه و خصمانه به نظر می‌رسد، انجام می‌دهد. در چنین چارچوبی، امر اسرارآمیز مهار شده و به صورت واقعیت ملموس درمی‌آید (یوزف وتس، ۱۳۹۳: ۱۳۹).

این کار در تاریخ دور ایران که اتفاقاً در عصر جدید ایران نیز با تلاش و تصحیح مینوی در دسترس قرار گرفته است، از طریق تشبیه نظم سیاسی و اجتماعی به بدن انسان انجام می‌شود. در نامه تنسر به گشنسب آمده است: «مردم در دین، چهار عضوند که آن را اعضای اربعه می‌گویند و سر آن اعضا، پادشاه است» (مینوی، ۱۳۵۴: ۵۷). در واقع، در اینجا شاهنشاه به‌عنوان نماد نظم سیاسی به سر انسان و یک پدیده طبیعی تشبیه می‌شود تا مترادف با شکل

انسانی و بدن آدمی شود و از این طریق، امر نامأنوس به امر مأنوس تبدیل شود. به بیان روشن‌تر، اسطوره برای مأنوس‌سازی امر نامأنوس، آن را به هیأت انسانی تبدیل می‌کند؛ یعنی ویژگی‌های انسانی را به واقعیت عریان تسری می‌دهد تا امکان حکمرانی یک اقلیت قدرتمند بر یک اکثریت محروم از قدرت، فراهم شود. در واقع، به قول سایمون کریچلی^۱، تنها با تبدیل مسئله دولت و نظم سیاسی به یک درام است که ادغام اکثریت در اقلیت امکان‌پذیر می‌شود. بدون چنین درام، روایت، و تخیلی، سیاست و حکومت نمی‌تواند وجود داشته باشد (کریچلی، ۲۰۱۲: ۹۰).

شاید به همین دلیل باشد که در کتاب‌های متعلق به دوره پهلوی اول نیز به پیروی از تاریخ باستان ایران تلاش می‌شود بین شاه به عنوان نماد دولت و بعد دولت‌گرایی، شبیه‌سازی انجام شود؛ به عنوان نمونه، پهلوی اول در کتاب یادداشت‌های خود می‌نویسد: «ملت ایران چگونه از بی‌صاحبی و بی‌سرپرستی رنج می‌برد و جان می‌کند» (بصری، ۱۳۳۵: ۲۰). در واقع، در اینجا تلاش می‌شود که دولت در نقش پدر برای جامعه به تصویر کشیده شود. تفاوت این شبیه‌سازی با لویاتان هابز در قرن هجدهم، این است که لویاتان، پدیده‌ای مصنوع و ابداعی است و تشبیه رضاشاهی در رده پدیده‌های طبیعی طبقه‌بندی می‌شود و از این حیث نیز در عالم اسطوره و اثر آن پای می‌گذارد و جنبه ازلی و ابدی می‌یابد.

اما در مرحله بعدی این نیاز به محتوا و معنا (همان دولت‌گرایی) باید در ظرف یک روایت قرار گیرد تا در جامعه‌ای با یک دولت سراسر ضعیف، منعقد، تولید، و بازتولید شود که محمدعلی فروغی این کار را در مراسم تاج‌گذاری پهلوی اول در اردیبهشت ۱۳۰۵ انجام می‌دهد. خطابه فروغی در این مراسم را می‌بایست دفاعیه‌ای آشکار و سترگ از حق الهی پادشاهان خواند. او در فرازی از این نطق تاریخی، مراسم تاج‌گذاری پهلوی را بشارتی از جانب خداوند برای به سر آمدن روزگار حرمان و محنت ایرانیان می‌داند (نیکزاد و دیگران، ۱۳۸۹: ۱۱۵).

با این همه و با وجود دفاع فروغی از حق طبیعی پادشاهان برای استقرار یک دولت قوی در ایران در چارچوب مؤلفه دولت‌گرایی و مستندسازی آن با تاریخ باستان و تاریخ اسلام، نباید از این نکته نیز غافل شد که رویکرد نخبگان هوادار پهلوی اول و حمایت آنان از دولت‌گرایی در

1. Critchley

قالب رویکردهای اقتدارگرایانه، از روح زمانه‌ای که در آن می‌زیستند نیز تأثیر پذیرفته است. این دسته از نخبگان در زمانه‌ای از این نگرش دفاع می‌کنند که خود، به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم، فعل و انفعالات سیاسی در جهان غرب را به‌دلیل جنگ بین‌الملل اول تجربه کرده‌اند.

در این باره، روایت عیسی صدیق و علی اکبر داور و تجربه بی‌واسطه‌ای که این دو به‌دلیل زندگی در غرب در اوج بحران بین‌المللی داشته‌اند، جالب توجه است. صدیق در ژانویه ۱۹۱۶ از پاریس به لندن سفر کرد تا به‌دیدار ادوارد براون برود. او در همین ابتدای سفر با مقایسه فضای سیاسی انگلستان و فرانسه می‌نویسد:

یکی از مسائلی که در بادی امر در نظرم جلوه‌گر شد، آزادی بیان و نطق و مطبوعات در انگلیس بود. در فرانسه در آن موقع که جنگ جریان داشت، کسی را جرئت انتقاد از دولت نبود؛ زیرا هرکسی بدین نیت زبان می‌گشود، در دم به زندان افکنده می‌شد. جراید را هر روز سانسور می‌کردند و جای سطور که حذف می‌گردید، اغلب سفید باقی می‌گذاشتند.

او در ادامه تأکید می‌کند:

در ابلاغیه‌های رسمی ستاد ارتش، شکست‌هایی که دشمن وارد می‌ساخت، به‌نام «عقب‌نشینی دشمن اختیاری» خوانده می‌شد. در انگلستان به‌عکس، وقتی در کارزار شکست می‌خوردند، در ابلاغیه رسمی به‌اطلاع مردم می‌رساندند و بدین نحو مردم را بیشتر حاضر به کوشش و فداکاری می‌کردند (صدیق، ۱۳۴۰: ۱۱۸).

بنابراین، دولت‌گرایی عصر پهلوی اول دو آبشخور فکری دارد؛ یکی باستان‌گرایی و دیگری تأثیرپذیری از تجربه نظام‌های سیاسی غرب در وضعیت استثنائی در طول جنگ بین‌الملل اول. همین دو مقوله، روایت دولت‌گرایی در این عصر را منعقد، تولید، و بازتولید می‌کند و به‌این ترتیب، به واقعیت عربان و بحران‌زده جامعه ایران در قالب اثر اسطوره، معنا و محتوا می‌دهد. اما در اینجا باید به سیر تکامل دولت‌گرایی از سال ۱۳۰۰ تا ۱۳۲۰ نیز توجه کرد. به‌نظر می‌رسد، دولت‌گرایی، همچون اثر اسطوره، یک فرایند است.

در مرحله نخست این فرایند، تلاش می‌شود که دولت، انحصار به‌کارگیری زور را در اختیار گیرد و از همین رو، به ستیز و سرکوب نیروهای گریز از مرکز و پایان دادن به وضعیت ملوک‌الطوایفی می‌پردازد. این امر امکان‌پذیر نمی‌شد، مگر با تشکیل یک نیروی متحدالشکل و متمرکز نظامی. نخستین و برجسته‌ترین خدمت در عصر جدید این بود که نیروی منظم

متحدالشکلی در حدود ۴۰ هزار نفر به وجود آمده بود که متجاوزان کمونیست را از گیلان و مازندران رانده، بساط امیر مؤید را در سوادکوه، اسماعیل آقا سمیتقو را در آذربایجان و کردستان، و شیخ خزعل را در خوزستان برچیده بود و پس از سال‌ها ناامنی و سستی و ضعف، دولتی به پا ساخته بود که قدرتش در اقصی نقاط کشور گسترده و زمینه برای آغاز اصلاحات بنیادین، فراهم شده بود (صدیق، ۱۳۴۰: ۳۰۷).

با تقویت این روند در دوره سلطنت پهلوی اول، او به تدریج وابستگی به نیروهای بوروکراتیک را با تکیه بر نیروی ارتش جایگزین کرد. در زمان رضاشاه، ارتش ایران از یکصد هزار نفر تجاوز نمی‌کرد که دو لشکر تهران به تنهایی حدود ۵۰ هزار نفر و لشکرهای دیگر نیز روی هم ۵۰ هزار نفر نیرو داشتند. رضاخان همه تجهیزات مدرن خریداری شده از خارج را به این دو لشکر می‌داد. پادگان تهران نیز خود به دو لشکر کاملاً هم‌قوه تقسیم می‌شد: لشکر یکم به فرماندهی کریم آقاخان بوذرجمهری و لشکر دوم به فرماندهی علی آقاخان نقدی (شهبازی، ۱۳۸۸: ۷۶).

همچنین، این نوع دولت‌گرایی از سال ۱۳۱۲ به این سو، نگاه تحقیرآمیز و خودکامانه‌ای به شیوه زندگی مردم یافت و به جای اینکه به سمتی برود که به تکرر و حقوق مردم احترام بگذارد و آن‌ها را «شهروند» ببیند، شروع به تجاوز به موجودیت افراد کرد. دولت پهلوی اول از یک سو، با مردم همچون رعایای حکومتی قرون وسطایی رفتار می‌کرد که باید به سلیقه حاکم تربیت می‌شدند (پیشتر فروغی آن را تئوریزه کرده بود) و از سوی دیگر، به شکل‌هایی که تنها از عهده دولت‌های مدرن برمی‌آید، در زندگی خصوصی ایشان دخالت می‌کرد (ابراهیمی، ۱۳۹۸: ۳۱۵).

اسطوره دولت‌گرایی، پس از مدتی به امر جزمی و خشک تبدیل شد. این خشکی سبب می‌شد که نطفه پس از بسته شدن، دیگر تکامل نیابد؛ درحالی‌که بلومبرگ بر این نظر بود که اثر اسطوره باید خود را همواره با شرایط در حال تغییر محیط اجتماعی و واقعیت عریان تطبیق دهد. شاید یکی از دلایل وضعیت یادشده، این واقعیت باشد که اسطوره دولت‌گرایی در زمان پهلوی اول، به تدریج از یک اسطوره یا اثر آن، به یک آیین تبدیل شد و نتوانست خود را با شرایط در حال تغییر وفق دهد. یکی از نشانه‌های عمده تبدیل اثر اسطوره به آیین، در همایش هزاره فردوسی به ظهور رسید.

نباید این نکته مهم را فراموش کنیم که اسطوره‌ها و آیین‌ها می‌توانند در بافت

تاریخی-اجتماعی به دو شیوه مختلف عمل کنند. «آیین» خود را از طریق قوانین ثابت بیان می‌کند و تنها جایی مؤثر است که این قوانین، بدون تغییر باقی بمانند. در مقابل، یک اسطوره، به‌ویژه یک اسطوره سیاسی، خود را به شیوه‌های مختلفی بیان می‌کند. اگر یک اسطوره سیاسی، نیازمند این باشد که همیشه از منظر زمان حال مطرح شود و معنای خود را در شرایط سیاسی خاصی بروز دهد، تنها تاجایی می‌تواند مؤثر باشد که بتواند خود را براساس شرایط و نیازهای درحال‌تغییر، دگرگون کند.

درحالی‌که آیین‌های سیاسی باید بدون تغییر باقی بمانند تا انسجام اجتماعی را افزایش دهند. همچنین، اسطوره‌های سیاسی باید شرایط همیشه درحال‌تغییر را پایه‌گذاری کنند، باید برای ارتقای همان هدف به‌روزی تغییر گشوده باشند. اسطوره‌های سیاسی باید همیشه به‌روز باشند؛ درغیراین‌صورت، دیگر اسطوره سیاسی نیستند و به چیز دیگری تبدیل می‌شوند. آن‌ها تنها مدل‌های انتزاعی‌ای نیستند که بتوان شرایط سیاسی موجود را با آن‌ها مقایسه کرد، بلکه همواره عزمی برای عمل هستند؛ روایت‌هایی هستند که مردم را به عمل ترغیب می‌کنند؛ زیرا، نیاز به محتوا را پاسخ می‌دهند (بوتیچی، ۲۰۰۷: ۱۸۲).

۶. دولت‌گرایی پهلوی اول و تسخیر حوزه عمومی

دوران پهلوی اول در تاریخ معاصر ایران، دوره خاص و منحصر به فردی است؛ زیرا، افزون‌بر اینکه فضا از بعد فیزیکی آن دچار تغییر و تحول بنیادین شده، به عرصه نمایش‌ها و بازنمودهایی برای هویت‌سازی و مشروعیت‌یابی نظام سیاسی نیز تبدیل شده است. این پروژه در این مقطع زمانی هم از طریق معماری و هم ساخت مقبره برای بزرگان تاریخی ایران، اجرا می‌شود و در همین جا است که سیاست از معنای محدود آن، به سوی حوزه عمومی راه می‌یابد و به گسترده‌ترین شکل آن تعریف و ترسیم می‌شود؛ یعنی همان‌گونه که نخبگان عصر پهلوی اول تلاش می‌کنند با معماری خاص و ترکیبی از دوره باستان و عصر مدرن به حوزه عمومی معنای جدیدی ببخشند، سیاست نیز به‌نوعی هم به لحاظ مفهومی و هم از نظر دربرگیرندگی به گذشته‌های دور رجعت می‌کند؛ یعنی دورانی که یونان، روم، و ایران باستان به‌نوعی آن را تجربه کرده‌اند. این کار از طریق تسخیر فضا و مکان در حوزه عمومی انجام می‌شود.

اگرچه در ظاهر به نظر می‌رسد که ما اصطلاح سیاست در عصر جدید را از یونان باستان اقتباس کرده‌ایم، ولی واقعیت این‌گونه نیست. یونانیان، صفت "Politikos" را نشان‌دهنده همه

چیزهایی می دانستند که به پولیس مربوط می شد. به همین دلیل، استفاده از سیاست در معنایی قائم به ذات، تا حد زیادی یک ابداع مدرن است؛ بنابراین، یونانیان باستان یک ماهیت واحد (قائم به ذات) برای نشان دادن نوع خاصی از فعالیت در حوزه عمومی تر نداشتند (بوتیچی، ۲۰۱۴: ۷۵).

رومیان نیز که به گفته عده ای، «سیاسی ترین» مردمان باستان بودند، نیازی به واژه سیاست احساس نمی کردند. این شرایط شاید به این دلیل باشد که رومیان، چنان سیاسی بودند که در عالم زبانی آن ها، سیاست، تمام زندگی عمومی را اشغال می کرد؛ بنابراین، نیازی به تمایزگذاری بین سیاست و حوزه های زندگی عمومی احساس نمی کردند. بر این اساس، به نظر می رسد که هم برای یونانی ها و هم برای رومی ها، حوزه معنایی آنچه ما امروز آن را سیاست می نامیم، به اندازه ای گسترده بوده است که حتی نمی توانستند آن را نام ببرند.

ایران باستان، که در دوره پهلوی اول برای هویت سازی و مشروعیت بخشی به نظام سیاسی به آن تاسی می جستند، نیز چنین ویژگی ای دارد؛ به عنوان مثال، در نامه تسر به گشنسب در چهار عبارت مختلف از واژه سیاست استفاده شده است؛ در یک جا سیاست به معنای کیاست، فن، و هنر حکومت ورزی است، در جای دیگر، طرز برخورد و رفتار را نشان می دهد، و در جایی به معنای سیاستمداران و همچنین، رعیت داری کردن و نگه داشتن حد هر چیزی است (مینوی، ۱۳۵۴: ۱۴۵).

بر این پایه، سیاست به عنوان ظرفی که دولت در آن جای می گیرد و دامنه و حدود مسئولیت هایش مشخص می شود، در عصر پهلوی اول به شکل کهن و باستانی اش بازگشت و به همین دلیل، به شکل ظرفی فراخ درآمد تا مظروف آن، یعنی دولت، امکانی برای حضور در عرصه عمومی به گسترده ترین شکل آن بیابد. اما این کار بدون دخل و تصرف و بازتعریف فضای فیزیکی و نمایی غیر ممکن بود. به همین دلیل نیز خیابان های فراخ، محله بازار را تکه تکه کردند و به این ترتیب، مرکز قدیمی کسب و کار و تجارت با خیابانی به دونیم شد و نام رئیس بلدیة را روی آن خیابان گذاشتند. محله سنگلج در کنار بازار که در دوران انقلاب مشروطه، مرکز فعالیت و تکاپو بود را خالی کردند تا یک پارک شهر به سبک غربی بسازند. هنگامی که ساختمان های مسکونی و تجاری به سبک غربی در تهران سربر آوردند و جایگزین خانه های ایرانی و قدیمی شدند، محله های قدیمی از رونق افتادند. در فاصله کوتاه بین سال های ۱۳۰۰ تا ۱۳۲۰، چهره تهران یکسره تغییر کرد؛ بلوارها و اتومبیل ها، جای گذرگاه ها و

کالسکه‌های اسب را گرفتند؛ محله‌های جدید غربی‌گون ساخته شدند. از اواخر دهه ۱۳۰۰، تهران شاهد ساخت چند ساختمان دولتی بزرگ بود. یکی از نخستین‌ها، کالج آمریکایی «البرز» بود که در سال ۱۳۰۶ به پایان رسید؛ ساختمان اداره پست مرکزی تهران هم در سال ۱۳۱۳ تمام شد که طراحی هردو به‌عهده نیکلای مارکف، معمار گرجی آن دوره، بود و معماری آن‌ها از معماری ایرانی دوره اسلامی تأثیر پذیرفته بود. ساخت موزه باستان و کتابخانه ملی ایران نیز در سال ۱۳۱۶ به اتمام رسید. معماری این دو بنا که طراح آن‌ها آندره گدار بود به‌شکل ظریفی، الهام‌گرفته از معماری ساسانی بود. از سال ۱۳۱۳ تا ۱۳۲۰، گروهی متشکل از معماران اروپایی و ایرانی بر ساخت پردیس دانشگاه تهران نظارت داشتند.

در مجموع، ساختمان‌های دولتی دیگری مانند مقر پلیس ملی که در سال ۱۳۱۴ به پایان رسید نیز نمونه‌ای از نوعی معماری باستانی بود. این ساختمان‌ها از سبک معماری پرسپولیس الهام گرفته بودند و در بالای ستون‌های هخامنشی‌گونه آن، از نماد زرتشتی اهورامزدا استفاده شده بود. رضاشاه به‌خوبی از اهمیت ساختمان‌های دولتی، به‌عنوان جلوه فیزیکی اقتدار حکومت، آگاه بود. طرح‌های بیشتر این ساختمان‌های دولتی با الزامات معماری کارکردگرایانه مدرن هماهنگ بود؛ هرچند اغلب، نمایی از نشانگان معماری ایرانی، به‌ویژه معماری باستانی را نیز بر خود داشتند. همه شهرهای بزرگ، یک خیابان «پهلوی» داشتند که نماد نظم و نظافت و امنیت بود و این خیابان‌ها، از دید شهروندان با گذرگاه‌های کثیف، تاریک، و ناامن محله‌های قدیمی دوره قاجار، تفاوت چشمگیری داشتند (امانت^۱، ۲۰۱۷: ۲۸۳-۲۸۲).

در همین جا است که شاهد تبدیل مفهوم سیاست به زیست‌سیاست (به‌ویژه از سال ۱۳۱۲ تا ۱۳۲۰) هستیم تا در قالب این تغییر مفهومی، که تحولات بنیادین در حوزه عمومی را بازنمایی می‌کند، حضور دولت در عصر پهلوی اول، جایگاهی فراخ و همگانی بیابد.

نتیجه‌گیری

در این مقاله تلاش کردیم با تمرکز بر تصاویر ذهنی در قالب نظریه امر خیالین و روش پدیدارشناسی و در پراگماتیک قرار دادن واقعیت چنین تصاویری، ابتدا از طریق بررسی رؤیاهای خواب‌ها، و پیشگویی‌هایی که در میان خاطرات رجال پهلوی اول گنجانده شده است، شرایط اجتماعی و سیاسی پیش از ظهور رضاخان را بازسازی کنیم. در روش پدیدارشناسی، تمام این

1. Ammanat

تصاویر ذهنی، اموری سرکوب شده در ضمیر ناخودآگاه اجتماعی به شمار می‌آیند تا نیاز جامعه به ظهور دولت‌گرایی و حاکم مقتدر مورد توجه و بررسی قرار گیرد. تحت تأثیر همین بررسی به این نتیجه رسیدیم که ایران پیش از ظهور پهلوی اول در اوایل قرن چهاردهم شمسی در وضعیت بسیار پیچیده‌ای قرار داشت. در این سال‌ها، به‌طور هم‌زمان، شاهد وضعیت شکست بازار، دولت ضعیف، و بی‌ثباتی سیاسی و اجتماعی هستیم. در واقع، ایرانیان در این دوره با «واقعیت عربانی» روبه‌رو شده بودند که هانس بلومنبرگ از آن سخن می‌گوید؛ واقعیتی خشن، نامأنوس، و بیگانه. این واقعیت عریان از یک سو، آن‌ها را به ناکارآمدی سلطنت قاجار می‌رساند و از سوی دیگر، به کژکارکردی نظام پارلمانی مشروطه‌خواه. این ترکیب نامتجانس باعث شده بود که بحران، ابعاد و دامنه بی‌سابقه‌ای در ایران بیابد. ایرانیان در این مقطع زمانی از موجودی متعلق به خشکی، رهسپار اقیانوس‌های پرتلاطم شده بودند. در واقع، گویی زمین محکم زیر پایشان خالی شده بود و در دریایی که همان واقعیت محاسبه‌ناپذیر و عاری از قانون بود، در حال غرق شدن بودند. اما انسان می‌کوشد با همه وسایل و ابزارهایی که در اختیار دارد، این واقعیت عریان و خشن را مهار کند. با این همه، به نظر می‌رسد که تا پیش از ظهور پهلوی اول با کودتای اسفند ۱۲۹۹، چنین ابزاری در اختیار ایرانیان نبوده است. در واقع، کودتای سال ۱۲۹۹ را باید در بستر نیاز اجتماعی به حاکم مقتدر در قالب یکی از ویژگی‌های اثر اسطوره، یعنی نیاز به معنا و محتوا، صورت‌بندی کرد. به نظر می‌رسد، با وقوع کودتای سوم اسفند ۱۲۹۹، مردم ایران، امر خیالین را که در قالب تصاویر بر ذهن آن‌ها نقش بسته بود، به چشم دیدند و از همین جا نقش امر خیالین و اثر اسطوره در قالب پروژه سیاسی نخبگان طرفدار پهلوی اول برجسته شد.

در این بخش تلاش کردیم به این پرسش مهم پاسخ دهیم که چگونه نخبگان، شاهنشاه (حاکم مقتدر) و دولت‌گرایی را به تصاویر عادی و جافتاده‌ای برای مردم و توده‌ها تبدیل می‌کنند. اثر اسطوره، این کار را به این شکل انجام می‌دهد که بر آنچه بیگانه و خصمانه به نظر می‌رسد، نام آشنا به ذهن می‌نهد. در چنین شرایطی، امر اسرارآمیز مهار می‌شود و صورت واقعیت ملموس می‌یابد. این کار از طریق تشبیه نماد نظم سیاسی به سر انسان و یک پدیده طبیعی انجام می‌شود تا از این طریق امر نامأنوس به امر مأنوس تبدیل شود.

به بیان روشن‌تر، اسطوره برای مأنوس‌سازی امر نامأنوس، آن را به هیأت انسانی تبدیل می‌کند؛ یعنی ویژگی‌های انسانی را به واقعیت عریان تسری می‌دهد تا امکان حکمرانی یک

اقلیت قدرتمند بر یک اکثریت محروم از قدرت فراهم شود. همچنین، در این بازه زمانی شاهد نمایش دولت در قالب نقش پدر برای جامعه هستیم. تنها با تبدیل مسئله دولت و نظم سیاسی به یک درام است که ادغام اکثریت در اقلیت امکان پذیر می شود. بدون چنین درام، روایت، و تخیلی، سیاست و حکومت مقتدر نمی تواند وجود داشته باشد.

همچنین، نخبگان سیاسی با تسخیر فضا در بستر شهرسازی و معماری، به گسترش حوزه عمومی کمک می کنند تا سیاست به عنوان ظرفی که دولت می بایست در آن جای گیرد، به شکلی فراخ درآید تا مظروف آن، یعنی دولت، امکانی برای حضور همگانی در عرصه عمومی بیابد. در اینجا شاهد تبدیل سیاست به زیست سیاست هستیم. با این حال، اسطوره دولت گرایی از سال ۱۳۱۲ تا ۱۳۲۰ به دوره افول و استحاله وارد می شود. به بیان روشن تر، اسطوره دولت گرایی در عصر پهلوی اول، در این بازه زمانی به امر جزمی و خشک تبدیل شد. این خشکی سبب شد که نطفه، پس از بسته شدن، دیگر تکامل نیابد. در حالی که اثر اسطوره همواره باید خود را با شرایط در حال تغییر محیط اجتماعی و واقعیت عریان تطبیق دهد.

شاید یکی از دلایل چالش برانگیز شدن اسطوره دولت گرایی به این واقعیت مربوط باشد که سیطره دولت بر حوزه های اجتماعی در این مقطع زمانی، به تدریج از یک اسطوره یا اثر آن، به یک آیین تبدیل شد و نتوانست خود را با شرایط در حال تغییر وفق دهد. یکی از نشانه های عمده تبدیل اثر اسطوره به آیین، در همایش هزاره فردوسی به ظهور رسید.

اسطوره ها و آیین ها در بافت تاریخی-اجتماعی به دو شیوه مختلف عمل می کنند؛ «آیین» خود را از طریق قوانین ثابت بیان می کند و تنها جای مؤثری است که این قوانین بدون تغییر باقی بماند. در مقابل، اسطوره و به ویژه اسطوره سیاسی، خود را به شکل های مختلفی بیان می کند. افزون بر این، اسطوره سیاسی همیشه از منظر زمان حال گفته می شود و باید معنای خود را در شرایط سیاسی موجود بازجوید؛ بنابراین، اثر اسطوره تنها تا جایی می تواند مؤثر باشد که بتوان به آن بازگشت و آن را براساس شرایط و نیازهای در حال تغییر، دگرگون کرد.

در حالی که آیین های سیاسی باید بدون تغییر باقی بمانند تا انسجام اجتماعی را افزایش دهند، اسطوره های سیاسی باید شرایط همیشه در حال تغییر را پایه گذاری کنند و برای ارتقای همان هدف به روی تغییر گشوده باشند. اسطوره های سیاسی باید همیشه به روز باشند؛ در غیر این صورت، دیگر اسطوره سیاسی نیستند و به چیز دیگری تبدیل می شوند. آن ها تنها مدل های انتزاعی نیستند که بتوان شرایط سیاسی موجود را با آن ها مقایسه کرد.

دولت پهلوی اول با از میان رفتن اثر اسطوره و تبدیل آن به آیین و مناسک سیاسی، شروع به کنترل اجتماعی کرد؛ زیرا، این‌گونه کنترل و اعمال سیاست‌های تنبیه و زور، تنها راه تداوم حیات سیاسی به‌شمار می‌آید. به‌همین دلیل، از سال ۱۳۱۲ تا ۱۳۲۰، شاهد تقابل دولت‌گرایی با هنجارهای موردپسند جامعه ایرانی، از جمله کشف حجاب زنان و تحدید مناسک مذهبی، هستیم.*

یادداشت‌ها

1. Amjad, Mohammad (1989), *Iran: From Royal Dictatorship to Theocracy*, New York: Praeger
۲. شهابی، هوشنگ؛ لینز، خوان لینز (۱۳۹۳)، *نظام‌های سلطانی*، ترجمه منوچهر صبوری، تهران: پردیس دانش.
۳. ابراهیمی، رضا ضیاء (۱۳۹۸)، *پیدایش ناسیونالیسم ایرانی (نژاد و سیاست بی‌جاسازی)*، ترجمه حسن افشار، تهران: نشر مرکز.

منابع

- آوری، پیر (۱۳۷۷)، تاریخ معاصر ایران، جلد دوم، ترجمه محمد رفیعی مهرآبادی، تهران: مؤسسه انتشارات عطایی.
- اتابکی، تورج (۱۳۸۷)، ایران و جنگ جهانی اول؛ میدان نبرد قدرت‌های بزرگ، ترجمه مهدی حقیقت‌خواه، تهران: انتشارات ققنوس.
- ابراهیمی، رضا ضیاء (۱۳۹۸)، پیدایش ناسیونالیسم ایرانی (نژاد و سیاست بی‌جاسازی)، ترجمه حسن افشار، تهران: نشر مرکز.
- الموتی، مصطفی (۱۳۶۹)، شگفتی‌های زندگی رضاشاه، جلد اول، لندن: چاپخانه پگاه.
- امین، سیدحسین (۱۳۸۵)، «سردار رضاشاه پهلوی و پیشگویی سلطنت او»، ماهنامه حافظ، شماره ۳۴.
- اورنگ، شیخ‌الملک (۱۳۴۷)، «توسلطان مقتدر این مملکت خواهی شد»، سالنامه دنیاء، صفحات ۱۷۶ - ۱۸۱.
- بصری، علی (۱۳۳۵)، یادداشت‌های رضاشاه، ترجمه محمدحسین استخر، تهران: چاپ مطبوعات سمیعی اصفهانی، علیرضا (۱۳۹۰)، «شکاف‌های اجتماعی، مجلس ضعیف؛ دولت لویاتانی»، ضمیمه فصلنامه استاد بهارستان، پیش شماره ۳، پیاپی ۳.
- شهبازی، عبدالله (۱۳۸۸)، ظهور و سقوط سلطنت پهلوی (خاطرات ارتشبد سابق حسین فردوست)، جلد اول و دوم، تهران: انتشارات اطلاعات.
- صدیق، عیسی (۱۳۴۰)، یادگار عمر، جلد اول، تهران: چاپخانه سازمان سمعی و بصری هنرهای زیبای کشور.
- _____ (۱۳۲۲)، هزاره فردوسی، تهران: وزارت فرهنگ.
- فوکویاما، فرانسیس (۱۳۹۹)، ریشه‌های نظم سیاسی، ترجمه محمدحسین باقی، تهران: انتشارات سرایی.
- فروید، زیگموند (۱۳۹۳)، تفسیر خواب، ترجمه شیوا رویگریان، تهران: نشر مرکز.
- میرزاصالح، غلامحسین (۱۳۷۲)، رضاشاه (خاطرات سلیمان بهبودی، شمس پهلوی، علی ایزدی)، تهران: طرح نو.
- مسکوب، شاهرخ (۱۳۸۴)، داستان ادبیات و سرگذشت اجتماع، تهران: نشر فرزانه روز.
- مینوی، مجتبی (۱۳۵۴)، نامه تنسر به گشنسب، تهران: انتشارات خوارزمی.
- نیکزاد، فریبا؛ همایون پور، هرمز؛ افشار، ایرج (۱۳۸۹)، سیاستنامه ذکاءالملک، تهران: کتاب روشن.
- هدایت، حاج مهدیقلی (مخبرالسلطنه) (۱۳۸۹)، خاطرات و خطرات، تهران: انتشارات زوار.
- یوزف و تس، فرانتس (۱۳۹۳)، درآمدی بر اندیشه‌های بلومبرگ، ترجمه فریده فرنودفر و امیر نصری، تهران: نشر چشمه.

Amanat, Abaas (2017), *Iran: A Modern History*, New Haven: Yale University

Press.

Blumenberg, H (1985), *Work on Myth, Eng*, Trans. by R. Wallace, Cambridge: Mass, MIT Press.

Bottici, Chiara (2007), *A Philosophy of Political Myth*, New York: Cambridge University Press.

Bottici, Chira (2014), *Imaginal Politics; Images Beyond Imagination and the Imaginary*", New York: Columbia University Press.

Carlyle, Thomas (2008), *Startor Resartus*, Oxford: Oxford University Press.

_____ (2013), *On Heroes*, New Haven: Yale University.

Castoriadis, C. (1987), *The Imaginary Institution of Society*, Cambridge: Polity.

Critchley, S. (2012), *The Faith of the Faithless: Experiments in Political Theology*, London: Verso.

Corbin, H. (1979), *Corp Spirituel et Terre Céleste*, Paris: Buchet-Chastel.

Grigor, Talinn (2004), "Recultivating "Good Taste": The Early Pahlavi Modernists and Their Society for National Heritage", *Iranian Studies*, Vol. 37, No. 1.

Schmitt, C. (1988), *Die politische Theorie des Mythus, in Positionen und Begriffe im Kampf mit Weimar-Genf-Versailles*, Berlin: Dunker und Humblot.

Spinoza, B. (1985), "Ethics", in: Curley, ed. "Collected Works of Spinoza", Princeton: Princeton University Press.

Piro, F. (2008). *Immaginazione e Profezia*, Rifi Essioni su uno Strano Legame, In: V. Gessa.

Tomashevsky, B. (1965). *Thematics*, In: Russian Formalist Criticism: Four Essays, page 143.